CU50307142
839.3F87;1
Frederik III en Kare

839.3F87 I

Columbia University
in the City of New York
Library

Special Fund
1901
Given anonymously

44

BIBLIOTHEEK

VAN

MIDDELNEDERLANDSCHE LETTERKUNDE,

ONDER REDACTIE VAN

Dr. H. E. MOLTZER
Hoogleeraar te Utrecht,

EN

Dr. JAN TE WINKEL
Praeceptor aan het Gymnasium te Groningen.

VIERENVEERTIGSTE AFLEVERING.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1891.

BIBLIOTHEEK

VAN

MIDDELNEDERLANDSCHE LETTERKUNDE,

ONDER REDACTIE VAN

Dr. H. E. MOLTZER,
Hoogleeraar te Utrecht,

EN

Dr. JAN TE WINKEL,
Praeceptor aan het Gymnasium te Groningen.

VIERENVEERTIGSTE AFLEVERING.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1890.

Digitized by Google

FREDERIK III EN KAREL DE STOUTE

TE TRIER 1473.

NAAR HET BERLIJNSCHE HANDSCHRIFT EN EEN FRAGMENT VAN:

DIE ENIGHE SPRAKE ENDE VERENEGHINGE DIE SUNTE AUGUSTINUS HADDE MIT GOD.

NAAR HET HEM TOEBEHOOREND HANDSCHRIFT

UITGEGEVEN DOOR

D^R. H. E. MOLTZER,
Hoogleeraar te Utrecht.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1890.

Digitized by Google

839.3F87
I

Stoomdrukkerij van J. B. Wolters.

Digitized by Google

I.

FREDERIK III EN KAREL DE STOUTE TE TRIER 1473.

OCT 29 1901 MAR 21 1902 6 2 - 5, 40

316626

Digitized by Google

Aangaande de bijeenkomst van Frederik III en Karel den Stoute te Trier 28/9 September en volgende dagen van 1473 deelt Philippe de Commynes in zijne *Mémoires* mede: „Le duc de Bourgongne Charles „s'est depuis veu, à sa grant requeste, avec l'Empereur Frederic, qui „vit encores et y fit merveillense despence, ponr monstrer son triumphe. „Traicterent de plusieurs choses a Treves où ceste veue se fit, et entre „autres choses, du mariage de leurs enffens qni pnis est advenu. „Comme ilz eurent esté plusieurs jours ensemble, l'Empereur s'en alla „sans dire adieu, à la grant honte et follye dudit duc: oncques pius „ne s'entre aymerent, ne eulx, ne leurs gens. Les Allemans mespri- „soient la pompe et parolle dudit duc, l'attribuant à orgueil. Les „Bonrguignons mesprisoient la petite compaignee de l'Empereur; et „les ponvres habillemens. Tant se demena la question, qne la guerre „qui fut a Nuz en advint" [1]).

Deze mededeeling is gewis sober genoeg. Dat er te Trier in October en November 1473 over meer is onderhandeld door den Keizer en den Hertog, staat dan ook vast. De gevaren, die de kristenheid bedreigden van de zijde der Turken, en die het Karel's rijk deden van de zijde der Franschen, zijn ter sprake gekomen, en bovendien nog een en ander, waarvan de aanwezige vorsten en gezanten betreurden, dat zij er niet mede werden in kennis gesteld [2]), en waarover de berichten dan ook min of meer uiteenloopen.

Het is echter zeer waarschijnlijk, dat daaronder zal hebben behoord het vraagstuk van het Roomsch-koningschap, dat Karel begeerde; en dat van het Rijks-vicariaat, waarmede hij zich aanvankelijk desnoods zou hebben tevreden gesteld; en dat van zijne kroning tot Koning van Bourgondië en van de annexatie van Lotharingen en van het opperleenheerschap der bisdommen van Utrecht, Luik, Kamerijk en Doornik; en, eindelijk, dat van zijn verbond met Matthias Corvinus

---

1) Zie de prachtuitgave van Chantelauze (1881), bl. 126.

2) Förstemann: *Neue Mittheilungen aus dem Gebiet historisch-antiquarischer Forschungen*, II, bl. 84.

en van de coalitie tegen Hongarije: de onderhandelingen, die aan de bijeenkomst te Trier zijn voorafgegaan, wettigen ten minste alleszins dat vermoeden. Ook de reden, waarom Frederik „s'en alla sans dire adieu" is, hoe heimelijk alles in zijn werk moge zijn gegaan, wel te gissen, en zal ongetwijfeld niet zijn te zoeken in hetgeen Commynes schrijft en Agricola had gehoord: „equidem audivi qui affirmaret aemulatione inter ipsos agi: et utrumque oblitum mensurae suae illum quidem invidere minori, hunc vero contemnere majorem" [1]), maar veeleer in de omstandigheid, dat de Keizer, toen het ernst werd met de voorbereidonde maatregelen der kroning van Karel, is teruggedeinsd voor de verantwoordelijkheid van eene handeling, waarvan het alles behalve zeker was of de keurvorsten er het zegel hunner goedkeuring aan zouden hechten, of liever wanneer het zoo goed als zeker was, dat zij het niet zouden doen.

Doch genoeg, voor verdere bijzonderheden betreffende de staatkunde, den loop en de uitkomst der onderhandelingen verwijs ik naar het uitnemend academisch proefschrift van Franz Lindner, *Die Zusammenkunft Kaiser Friedrich III mit Karl dem Kühnen von Burgund im Jahre 1473 zu Trier* (Cöslin, 1876), en kan dat te geruster doen om reden dat in het middelnederlandsch gedicht, waarvan die bijeenkomst het onderwerp is, de politiek niet wordt aangeroerd maar uitsluitend de feestelijkheden der eerste dagen zijn beschreven, en ik mij hierbij wensch te bepalen.

Wat dan meer bijzonder bedoeld gedicht aangaat, waarvan het handschrift berust op de koninklijke boekerij te Berlijn (Mss. German., 4°, n°. 557) en 540 verzen bevat, geheel onbekend is het niet: reeds gaf de hr. J. Tideman in de *Verslagen en mededeelingen uitgegeven door de vereeniging ter bevordering der oude nederlandsche letterkunde* (1847), het vierde stuk bl. 42—66, er een fragment van in het licht, welk fragment (366 verzen) berust op de koninklijke boekerij te 's Hage en, gebonden in één bandje met *Die Cronike of die Historie van Hollant, van Zeelant ende Vrieslant ende van den Sticht van Utrecht* (1483 uitgegeven) en met *De Geste van Julius Cesar* (gedrukt vóór 1488), naar alle waarschijnlijkheid is gedrukt in het laatste vierde gedeelte der XVe eeuw nog vóór 1480 [2]). De hr. Tideman vestigde voorts de aandacht op de *Excellente cronike van Vlaenderen* (1531) fol. CLXVII en volgg., waarin van het mnl. gedicht eene paraphrase

1) Struve, *Rerum germanicarum scriptores* (1717), II, bl. 305.

2) *Verslagen*, II, bl. 43; verg. Petit, *Bibliographie der mnl. taal- en letterkunde*, n°. 551, f.

in ondicht voorkomt. „De overeenkomst", schrijft hij, „is zoo sterk, dat wij niet aarzelen te verklaren, dat het eene verhaal naar het andere gevolgd moet zijn, en wel het proza-verhaal naar het berijmde, welke bewering vooreerst haren grond ontleent aan de overblijfselen van het weggenomen rijm, ten andere aan de juiste overeenkomst van vele bijzonderheden en ten laatste daaraan, dat de letter, waarmede het gedicht is gedrukt, ongetwijfeld tot het laatste vierde gedeelte der XVe eeuw en wel tot vóór 1480 behoort te worden gebragt." Hij voegt er bij, dat het verhaal, zooals het in de *Exellente cronike* wordt gevonden, meer bevat dan het door hem uitgegeven fragment, „en wel de beschrijving van eenen maaltijd, van een steekspel, enz. Het loopt dan ook in de Vlaamsche kronijk nog tot fol. CLXX, *d*." En „daar nu — gaat hij voort — de laatste houtsnede in ons gedicht ('t fragment namelijk, waarbij twee houtsneden zijn gevoegd) den maaltijd voorstelt, even als de houtsnede in de Vlaamsche kronijk, zoo is er, onzes inziens, geen twijfel, of wij hebben hier slechts een fragment van een grooter verhaal." Dit fragment kwam hem belangrijk genoeg voor om op nieuw te worden gedrukt; hij deed het met de uitnoodiging aan alle bibliografen, om onderzoek te doen naar een tweede, en zoo mogelijk volledig, exemplaar[1]). De hr. Tideman ziet hier zijn wensch vervuld: het hier volgende, voor 't eerst uitgegeven, gedicht is inderdaad volledig, de slotverzen stellen dat buiten twijfel:

(534) „Ende want alle dinc heeft een sceyden,
So willic sluten mijn gedicht,
Welc ic heb geset in vormen licht,
Ter lijfden den heeren, die uut trouwen
Mijn gevoet hebben ende opgehouwen,
Des ic hem danc, voir wair geseyt:
(540) Die meeste duecht is danchairheyt."

Wij bezitten alzoo drie redacties: 1°. die van het berlijnsche handschrift (ik noem haar B), 2°. die van den haagschen druk (T), en 3°. die van de *Exellente cronike* (C). Alvorens over te gaan tot de beantwoording der vraag naar de verhouding der redacties B, T en C onderling en den oorsprong der mnl. redacties in dicht, geef ik hier den berlijnschen tekst met de varianten van T en C, en enkele aanteekeningen. Ik heb hier alleen nog bij te voegen, dat de hoofdletters van de eigennamen niet in het handschrift worden gevonden.

---

1) T. a. pl., bl. 46 en vlg.

fol. 36, v^0 Om te eren ende te loven
Ewelic in allen hoven
Twie die alder cristenste vorsten,
Die meest arbeyen ende dorsten
Na die welvaert van horen landen,
Die ontsienste haren vianden,
Hoe dese twie vorsten, hoich ende wairt,
Malkanderen lang hebben begairt
Te sien ende oyc te eeren,
Wie zij zijn, dese twie heeren,
Ende den staet van hem beyden
Willic nu my best bescheyden,
Ende elken heere bij namen,
Hoe zij gecomen zijn te samen.

Op Sinte Mychiels avont spade
Quam Frederijc van der Goids genade
Tot Trier, in die heylighe stede,
Als roemsche coninc ende keyser mede:
To Ongeren, to Dalmarchien
Es hi coninc ende van Corwacen;
Hertoghe tot Oestrijc, als ic meyn,
Tot Stier, Carinten ende tot Creyn;
Opter Winscher merck es hij heere
Lantgreef t Elseten ende meer;
Greef van Hannenberch ic hem bevoel,
Tot Portenar, Syrborch ende Tyroel.
fol. 37, r^0 Ende als hij nakende was der steden,
Quam mijn heere van Trieren gereden
Met vierhondert pairden, als ic wane,
Om hem eerlic te ontfane;
Sij waren int harnassche, cleen ende groot,

Vs. 1—15 ontbreken in T. — Vers 1, 15, 103, 203, 283, 299, 337, 437, 473, vangen aan met eene groote roode initiaal van de hoogte van twee versregels. Vs. 16. T: *bider Gods ghenaden* en *Frederijck.* Vs. 17. T: *To Trier.* Vs. 18. T: *roemsch koninck.* Vs. 19. T: *Tot Ongeren, tot Dalmaetchen*; C: *Hongherien* en *Dalmacien.* Vs. 20. T: *Cruwaetsen* en *koninc*; C: *Correwaghen.* Vs. 21 en 22 ontbreken in T; voor *Creyn* in C: *Tren.* Vs. 23. T: *mert* en *heer*; C: *maerct.* Vs. 24. T: *tot Elseter*; C: *in Elsaten.* Vs. 25. T: *Greve van Havensberch*; C: *Henensverch.* Vs. 26. T: *Portenau*, C: *Portenay*; C: *Simborch.* Vs. 27. T: *Stede.* Vs. 28. T: *Soe quam m. heer v. Trier* Vs. 29. T: *peerden.* Vs. 31. T: *harnach clein ende groet.*

Haer abijt ende lanczen van verwen root.
Die edele, die mit hem reden dair,
Marcgreeff Cristoffel voirwair,
Ouste soen, edel van daden,
Karels des mercgreven van Baden,
Die greef van Catsenellebage dair was,
Ende die greef van Solijns, zijt seycker das;
Die graif van Varnenborch costelic zere,
Die van Ronckel als banner heere,
Ende die van Winnenborch costelic
Reden tiegen den keyser rijc
Mit processien, heb ic bedichte,
Menich toirtse ende menich lichte.
Ende als die keyser int stede quam,
Inder heeren doem, soe ic vernam,
Hi voirden outaer inden gebede was;
Die suffragaen over hem las;
Ende dair sancmen al dus
Metten orgelen: „te deum laudamus."
Voirt wil ic hier verclaren,
Wat heeren dat bij den keyser waren:
Mijn heere van Ments eerst zeere rijckelic;
Maximilianus on Oestrijc
fol. 37, v^0 Hertoge, des keysers soene,
Jonck van jaren, suver ende schone;
Mijn heere van Mets costelijc ende rijc;

Vs. 32. Hs. *Hen abijt.* T: *Haer* en *lancen* en *roet.* Vs. 33. T: *daer* evenals vs. 34 *voerwaer.* Vs. 34. Hs. *Cristoffels.* — C: anders: „Teerst die grave „Kerstoffels outste sone Kaerle grave van Kaetsenelleboghe; die grave van Ber„nenburch; die grave van Wynenburch; Karel, marcgrave van Baden; die „grave van Swolmen; die heere van Ronckel, alle baenraetsen"; T: *mercgreve.* In 't *Archiv für Geschichte und Alterthumskunde Westphalens* van Wigand, II, bl. 128 wordt genoemd: „Markgreve Karle" en „Markgreve Christoffer syn Sone." Vs. 35. T: *outste zoen.* Vs. 37. T: *grave v. Ketsenelleboghe daer.* Vs. 38. T: *grave v. Solms, sijt seker d.*; C: *grave van Swolmen.* Vs. 39. T: *Verneborch* en *grave*; C: *Bernenburch.* Vs. 40. T: *Ende die.* Vs. 41. T: *Wijnneborch*; C: *Wijnenburch.* Vs. 42. T: *theghen.* Vs. 43. T: *Met* en *heb ic ghedicht*, en vs. 44 ook *licht.* Vs. 44. T: *tortche.* Vs. 45. T: *in die stede.* Vs. 46. T: *als ic.* Vs. 47. T: *voer den o. in ghebeds.* Vs. 48. Hs. *suffraganie.* T: *die suffragien men over hem las*; C: *ende die suffragaen las over hem een collecte.* Vs. 49. T: *daer na.* Vs. 51. T: *voert.* Vs. 52. T: *Wat heren bi* Vs. 53. T: *ierst rikelijc* en *heer v. Mens*; C: „met seere schoonen state." Vs. 54. T: *in Ostenrijc.* Vs. 55. T: *Hertogh* en *soen*, evenals vs. 56 *schoen.* Vs. 56. T: *Jonc.* Vs. 57. Hs. *Ments.* T: *Mijnheer v. Mets*; C ook alzoo.

Dairnae van Beyeren hertoich Lodewijc;
Hertoich Aelbrecht, hoich van magen,
Van Monchem, ic sach heyne dragen
Een heucke, costelijc bedacht,
Al bestict, mit pairlen gewracht;
Paset begghe, van Torkeyen
Den coninc, oyc ic sach reyen;
Sere devoet, als een wijs clercke,
Van Anthiochien die patriarcke;
Die biscop van Eysteden, suldi horen;
Karel, die merckgrave hoech geboren
Van Baden, van edeler art;
Ende die greef van Wirtenborch, heer Everaert;
Graef Huge was daer int stat
Van Werdenborch, want hij sat
Bij den keyser in den wagen,
Als hij in quam schone om behagen.
Oec waren daer twe sonen vrome van daden
Des greven van Nassouwen van Wistbaden;
Den graef van Holloch sach ic vort;
Graef Hugen van Montfort,
Des keysers raet, sijt des vroeder;
Oec was daer graef Oldrijc ende sijn broeder,
fol. 38, r^0 Twe graven van Sols sonder erch;

Vs. 58. T: *Daerna* en *hartoch.* Vs. 59. T: *hertoech* en *hoegh.* Vs. 60 T: *Monnichem* en *hem;* C: *Mouchen* (d. i. München). Vs. 61. Hs. *henck*, verschrijving voor *heucke.* T: *huyke* evenals C. Vs. 62. T: *met perlen.* Vs. 63. C: „Daer naer paset begge, conine in turkyen." Wigand, t. a. pl.: „Item der Turken keyser"; Gachard, *Collection de documents inédits concernant l'histoire de la Belgique*, I, bl. 235 (verhaal van De Lalaing) heeft bij „le frere du Turek": „c'était un frère de l'empereur Mahomet II, que le pape Calixte III avait converti à la foi catholique"; Baader, *Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit* N. F., XI, bl. 240 voegt er bij, dat hij „vom Kaiser von Trapazunt gefangen und dem Pabst übergeben wurde", en Lindner, t. a. pl., bl. 38 noot, dat hij „von diesem dem Kaiser zum Geschenke gemacht war." Vs. 64. Hs. *reijn;* T: *connijnc oec sach ic.* Vs. 65. Hs. *clericke;* T: *clerc* en *seer.* Vs. 66. T: *patriark.* Vs. 68: T: *Mercgreve hoegh.* Vs. 69. T: *aert.* Vs. 70. T: *Greve v. Werkenborg her;* C: *Wittenburch.* Vs. 71. T: *Grave* en *in die stat.* Vs. 72. C: *Wendenburch.* Vs. 74. T: *scoen;* C: voegt hier nog bij: „midts dat een out heere was." Vs. 75. T: *vroem.* Vs. 76. C: *van N. ende v. Wijnsbaden.* Vs. 77. T: *d. greve v. Holloch s. i. voert*, C: *Holboch.* Hs. heeft hier *Die.* Vs. 78. T: *Greve Hughe.* Vs. 79. C: insgelijks: „raet van den keyser voors." Vs. 80. T: *Grave Ulderick;* C: *Hulric;* in T ontbreekt *ende.* Vs. 81. T: *Greven.*

Een graef Otto van Hannenberch;
Daer waren twe graven van Tzoren;
Oec die graef van Bets wel geboren;
Greef van Salwert; graef van Crapijn;
Graef van Semna; graef Willem van Parasijn,
Oec van Lymghen graef Schaffart,
Twe Rijn graven van goeder art;
Daer waren twe heeren sonder erch,
Beyde graven van Sonnenberch;
Ende van Vorstenborch twe graven
Waren bi den keyser verheven;
Die graef van Winnenborch, groet van eeren;
Twe van Schonenborch banerheren;
Twe heeren van Bolem ic daer sach,
Als vrien oec den rewaert van Esbach;
Here Adolff, ridder van Bapperen wert,
Droech vor den keyser een bloet sweert,
Daer an was menighen costelijken steen.
Dat sijn die edelen meest, die ic meen,
Ja vorsten, graven ende vrijen
Bij den keyser nu ten tijen.
Die alder cristenste hertoech bekant
Van Burgonien, Lotrijc, ende van Brabant,
Van Limborch, van Lutzenborch, ic heme anschouwe,
Graef van Hollant, Zeelant, Henegouwe,
Van Artoys, Burgonien, Palatijn,

Vs. 82. T: *E. Greve Otte v. Hemelberch;* C: *Hanenburch.* Vs. 83. Hs. *Greef van Holloch; twie graven van T.* door mij verbeterd naar T. C: *Tfooren.* Vs. 84. T: *Ende d. greve v. Bits:* C: *Bets* (d. i. Bich) Vs. 85. T: *Greve;* C: *Caprijn.* Vs. 86. T: *Ende greve W. v. P.;* C: *Syma.* Vs. 87. Hs. *Ende oec L.* T: *Oec v. L. greve Scoffaert* (d. i. Scheffert v. Luninghen: Wigand, t. a. pl., bl. 198); vs. 87 en 88 ontbreken in C. Vs. 88. Hs. *rijn;* T: *greven v. g. aert;* ook vs. 90 T: *greven.* Vs. 91. T: *greven;* C: *Vostenburch.* Vs. 92. Hs. voor *bi den: beyde;* T: *Waren b. d. k. te mael seer v.* Vs. 93. T: *Winsborch;* C: *Wijnsburch;* T: ook *greve.* Vs. 94. T: *banner;* C: *baenraetsen.* Vs. 95. T: *Bolen;* C: *Boleem.* Vs. 96. Hs. *die ru van E.;* T: *vrijer* en *die ridder van;* C: *rewaert.* Vs. 97. T: *heer.* Vs. 98. T: *voer* en *bloot swert.* Vs. 99. T: *costelicken steyn.* Vs. 100. T: *Dit s. d. heren al so ic meyn.* Vs. 101. T: *greven.* Vs. 102. T: *doe* (geen *nu*). Vs. 103. T: *Een kersten hartoech vroem becant.* Vs. 104. T: *Van Lotrijc.* Vs. 105. T: *Lutsenborch als ic anscouwe.* C: heeft nog: „ende van Gheldre." Over de beleening van Karel met Gelderland, die te Trier geschiedde, zie C: fol. 170, en Lindner, t. a. pl. bl. 76. Vs. 106. T: *Greve van Vlaenderen, H.,* enz., ook C heeft *Vlaanderen* en bovendien *van Namen.* Vs. 107. T: *ende Palatijn;* in C: ontbreekt *Palatijn.*

Oec es hij ende moet sijn
Merckgraef des heylichs rijcx,
fol. 38, v^0 Heere van Salinis, Vrieslant des gelijcx
Ende heere van Mechelen mede,
Hoe hij te Tryer bij die stede
Met groter staet is gecomen
Om saken sijnen landen te vromen
Ende der cristenheyt gans te samen.
Doen die keyser, hoech van namen,
Bij die stat vernam den prince weert,
Soe es hij selve, met groeter begeert,
Mit allen sijnen heeren, reyn van zeden,
In personen tegen den prince gereden.
Daer reden edelen meer dan hondert paer
Voer den keyser, al bloet dat haer,
Soe schone als ic ie van maechden sach
In enigher processie, op enighen dach,
Daer was menich scone, edel man.
Een gulden stuc hadde die keyser an
Dat qualijc rijckelijcker en mocht sijn;
Voir sijn herte een cruys van gesteenten fijn.
Daer es hij, sijn son ende alle die heeren
Int velt getoghen mot groeter eren.
Die edele prince hielde aldaer
Sijn volc int hernesch, weet voirwair,
Met goeder ordinancie wel bestelt.
Alsij malcanderen ontmoeten opt velt,
Wolde af te voete diese here goedertieren,
Mer die keyser in keynder manieren

Vs. 108. T: *Ooc is.* Vs. 109. T: *Mercgreve d. heyleghen r.* Vs. 110. T: *van Vrieslant* en *heer*, gelijk ook vs. 111. Vs. 112. T: *bider stede.* Vs. 113. T: *groten.* Vs. 114. Hs. *sijne lande;* T: *sijnen landen.* Vs. 115. T: *Kerstenheit.* Vs. 116. T: *Doe.* Vs. 117. Hs. *die prince;* T: *den p.;* C: *den hertoge;* T: *bider.* Vs. 118. T: *so is* en *groter* evenals vs. 130. Vs. 119. T: *met al.* Vs. 122. T: *met bloten haer.* Vs. 123. Hs. *al;* T: *so schoen als* en *meeghden.* Vs. 124. T: *enich pr.* Vs. 125. T: *edel, schoen ende heerlic m.* Vs. 126. C: heeft: „Ende daer hadde dye keyser een gulden habijt ane dat men qualie vercostelieken mochte." Vs. 127. In T ontbreekt *en*, en staat *rijckelicker* en *mochte.* Vs. 128. T: *voer s. hert* en *gesteynte.* Vs. 129. T: *soen* en *al sijn heren.* Vs. 131. T: *hield* en *edel.* Vs. 132. T: *harnasch* en *voerwaer.* Vs. 133. T: *ordinancien.* Vs. 134. T *moeten int v.* Vs. 135. T: *Woude of te voet die hartoegh goedertiren;* C: „Wilde hi van sinen peerde beeten." Vs. 136. T: *gheender maniren* en *maer;* Hs. heeft hier voor *in: en.*

En wolde dat van den hertoghe lijden:
fol. 39, r^0 Dus vermits spraec ende tusschen rijden
Sijn sij beyde gecomen te samen.
Met vriendeliker groet sij namen
Malcanderen metter hant aldaer,
Beyden bloet, ondect dat haer.
Die prince den keyser te eeren dochte,
Ende nijgde soe neder als hij mochte,
Soe dede oec die keyser. Om dit te beleggen
Met scrifturen, mach ic weel seggen,
Gode ter eeren talre tijt:
„Misericordia et veritas obviaverunt sibi",
Omermende doer guden gront
„Justicia et pax osculate sunt."
Voert nam die keyser bij der hant
Alle die heeren, die hij vant
Bij den hertoge, ende mettien
Ghinc hij die ordinancie besien
Van den prince, die soe wael
Geordineert stonde al te mael,
Soe dat hij, die keyser, ende elc heere
Des keysers heme verwonderden sere.
Het weert donker ende spade,
Oic regendet, dat was schade.
Nu sijn sij weder komen bij een,
Die keyser reet boven, ic meen.
Dat nemant up enighen dach
Rijclijker incoemst en sach:
Te samen sach ic dese heeren rijden.
Die trompetten aen beyden sijden

Vs. 137. T: *woude* en *hartogh.* Vs. 138. T: *sprake;* Hs. *en.* Vs. 138 en 139. C: „maer bi middele van eenege, die tusschen beede reden." Vs. 139. T: *So sijn.* Vs. 140. Hs. *mamen;* T: *namen* en *vrientelicker.* Vs. 141. T: *biden handen daer.* Vs. 142. T: *beyde* en *bloot.* Vs. 143. T; *eren.* Vs. 144. T: *nijchde so.* Vs. 145—151 ontbreken in T en in C. Vs. 147. Hs. *goede.* Vs. 152. T: *Al* en *die hi daer doe.* Vs. 153. T: *hartoech.* Vs. 154. C: „sijne edele ende die van der ordonancie waren" had Karel bij zich: fol. 168. Vs. 156. T: *Gheordiniert stont.* Vs. 157. T: *so dat die keyser.* Vs. 158. T: *hem.* Vs. 159. T: *wert.* Vs. 160. T: *oec* en *dat was schade;* Hs. *das schade.* De ooggetuige bij Förstemann, t. a. pl., bl. 79: „da kam ein groszer Regen und wusch sie gar wol." Vs. 163. T: *D. nye mensche op eneghen* Vs. 164. T: *Rikelicker incoemst,* evenals vs. 169: *rikelijc.* Vs. 165. T: *sach men.* Vs. 166 ontbreekt in het Hs., niet in T.

Speelden elc nae sijn behoert.
fol. 39, v^0 Die hertoech boven sijn hernessche, hoert,
Droech een rijckelic mantelijn,
Al bestict met perlen fijn,
Diamanten, baleysen, robijnen
Sach men schone an hem schijnen.
Gulden laken, costelic ende goet,
Droegen die pagien te paerde ende te voet,
Die silveren bellen hoirdemen clincken
Op die aerde: wie mochte bedincken
Die costelicheyt van geclanc!
Het ware mi te beschriven veel te lanc,
Nochtan sal ic dair wat af verclaren.
Hier na, als dese heeren waren
Opt die merckt onder hem beyden,
Elc woude den anderen geleyden,
Die hertoghe, die keyser, des sijcker sijt,
Die hielden stille langen tijt
Metten bloeten hare te samen.
Hoe menich werf sij oirlof namen,
Met groeter vrienscap ende sieren,
En mach beschriven in gheender manieren;
Dat vriendelike gelaet, die lieflike woerde
In der liefden ic nee en hoerde
Noch van Tysbe noch van Piramis mede,
Die hier elc den anderen dede.
Die keyser en woude ghcensins scheyden,
Dat hem die hertoech soude geleyden,
fol. 40, r^0 Mer die hofmeester, heer Peter Hackenbac,

Vs. 168. T: *hernasch boert.* Vs. 169. T: *een seer r.* Vs. 170. T: *b. ende berduert m.* Vs. 171. T: *ende oec r;* C: *balaysen.* Vs. 172. T: *men daer an h. s.* Vs. 173. T: *costel.* Vs. 174. T: *perde.* Vs. 175. T: *hoerdenmen.* Vs. 176. T: *Op die perde.* Vs. 177. T: *v. dat g.* Vs. 178. T: *scriven.* Vs. 179. T: *nochtant* en *daer.* Hs. *aef*, T: *af.* Vs. 181. T: *Op d. merct.* Vs. 183. C: heeft: „daer wilde die prinche den keyser gheleeden tot sinen pallaeyse ende die keyser wilde den prinche gheleeden tot sinen logijste." Hs. en T: *den keyser;* T: *hertoeghe* en *seker.* Vs. 184. Hs. *lang;* T: *Si h.* en *langen.* Vs 185. T: *bloten hoofde.* Vs. 186. T: *mael* en *oerlof;* het afscheid nemen duurde wel een half uur, „et enceste estrif furent plus de grosse demy heure", zegt De Lalaing, t. a. pl., bl. 233. Vs. 187—193 ontbreken in T, in C is er ook geen spoor van te vinden. Vs. 191. Hs. *tysbe, piramis.* Vs. 193. T: *wolde.* Vs. 194. Hs. *Das*, T: *Dat*, en *hartoech.* Vs 195 en 196 ontbreken in T, niet in C. Bij Baader t. a. pl., bl. 203: „Peter von Hagenbach".

Digitized by Google

So lang tusschen beyden sprac,
Dat die keyser reet in sijn paleys
Ende die prince int sijne. Vrede ende peys
Motten sy ewelic gewinnen,
Alle, die met goeder herten beminnen
Dees twe edel vorsten, wijs ende vroet,
Daer af mach komen soe groet goet.
Voert willic hier setten bij namen
Een deel der heeren, die in quamen
Metten hertoech. Eerst, soe ic vernam,
Mijn heere van Ludic mit hem quam:
Hij hadde, weme dat wondert,
Der paerden twintich ende hondert,
Sijn equirie costelijo was:
Gulden laken, sijt seker das,
Bedect die sadels, dat getuych,
Al sijne pagyen, soe ic tuych,
Droegen fluweel, in oorter spraken,
In midden het was meest gulden laken;
Al sijn edelen, ic wil ghijt weet,
Haddi mit camelot gecleet,
Ende voert dat sijn ander dieners sijn
Droghen swart laken, in midden sangwijn:
Sinen staet sere rijclic was.
Mijn heere van Utrecht up dat pas
Was dair oio met groeter werdo:
Hij had omtrent LXXX perde
Int hernesche, sere rustich ende fijn,
fol. 40, v^0 Al hoeren abijt wijt ende sangwijn;

Vs. 196. Hs. *tusschen beyden, beyde sprac.* Vs. 197. T: *Maer die.* Vs. 198. T: *sijn*, en *In vrede.* Vs. 199. T: *Moeten.* Vs. 200. T: *minnen* en *al die.* Vs. 201. T: *Dese.* Vs. 202. T: *so groten g.* Vs. 205. T: *ierst.* Vs. 206. T: *heer van Ludijk met.* Vs. 207. T: *wien.* Vs. 208. C heeft „C en XXX paerden"; T: *perden* en *twentich.* Vs. 209. T: *seer costelic;* C: *sijne verchiertheyt. Equirie* is blijkbaar hetzelfde als „écurie" en zal hier beteekenen: „train, equipage": Littré, i. v. sub 2°. Vs. 211. T: *sijn s. sijn g.* Vs. 212. T: *Al sijn* en *so.* Vs. 214. T: *Int midden wast m. g. l.* Vs. 215. T: *edelijnghen.* Vs. 216. Hs. *Had ic;* T: *hadhi.* Vs. 218. T: *Droegen.* Vs. 219. T: *Sijn s s. rijkelic ende costelic was.* Vs. 220. T: *heer;* C: „Doe quam die bisscop David van Hutrecht." Vs. 221. T: *daer oec m. groter.* Vs. 222. T: *H. h. met hem o. achtig.* Vs. 223. T: *harnasch seer*, ook vs. 229: *harnasch.* Vs. 224. T: *Al met abijt;* C heeft „ende haerlieder habijten waren root ende peersch."

Hij hadde menighen vromen man;
Daer na van Cleve joncker Jan,
Ende Phileppe monsuers van Ravensteen,
Van coninghen bloet, ic meen;
Dat hernessche en was hem geen pine;
Elc hadde een mantelijne
Gulden laken; oec, merckt mij,
Haer getuych gulden orphaveri;
Menich speel sij dreven
Met des keysers sone verheven.
Een vorstelijc graef van trouwen
Joncker Jan, grave van Nassouwen,
Was daer, merckt weel dat,
Oec van den hertoege bescreven int stat.
Die graef van Merle was sere rijckelijc;
Die graef De la Roche, het was blikelijc,
Droech rouwe, des zijker sijt,
Ende alle sijn gesinde swart habijt.
Graef van Vianden, heer Ymbrecht van Nassouwen,
Over sijn hernesche mocht men schouwen
Een paltot gulden orphaveri,
Des gelijcx siner pagien drij,
Roet fluweel sijn covertuer
Met gulden bellen, costelijc ende duer;
Heer Loys, heer van Chasteauguion
Was met costelen bellen doen;
Die mercgraef van Rutelen hier naer;

Vs. 225. T: *h. daer menighe.* Vs. 228. T: *V. konninckliken bloede.* Vs. 229. T: *ghene pijn.* Vs. 230. T: *E. man h. daer an e. mantelkijn.* Vs. 231. T: *Silveren laken oec, merket ende verstaet my;* C: *gulden l.* Vs. 232. Hs. en T: *Hen g.;* en Hs. *orphaneri;* T: *g. was al g. orfaveri;* C: *orfeverys* en *haerlieder ghetughen.* Vs. 233. T: *m. s. ende ghenoecht si daer bedreven;* C: *Si maecten vele vruechden met des Keysers sone van Roomen.* Vs. 234. T: *soen seer v.* Vs. 235. T: *van trouwen;* Hs. *unt trouwen;* T: *vorstelic grave.* Vs. 237. T: *W. oec d. m. ende verstaet w. d.* Vs. 238. Hs. *hertoegen* en *bescriven;* T: *hartoegh* en *bescreven in die s.* Vs. 239. T: *grave*, gelijk vs. 243, 252, 258 (greve) en 261 (greve). Vs. 240. T: *Mijn heer die bastaert, h. w. b.;* C heeft: „Daer naer mijn here Anthonis dye bastaert, grave de la Roche in Ardanen." Vs. 241. T: *ruwe* en *seker.* Vs. 242. T: *al* en *abijt.* Vs. 243. Hs. *Vian;* T: *Vianden* en *Ingelbert;* C: *Hubrecht.* Vs. 244. T: *Onder s. harnasch.* Vs. 245. Hs. *orphaneri;* T: *van gulden orfaveri;* C: *orfeverys;* T: *paltoc;* C: *paltroc* („paletot" is, volgens Roquefort: „manteau, vêtement à l'usage des gens de guerre"). Vs. 246. T: *sijn.* Vs. 247. T: *Root f. was ooc s. c.* Vs. 249. T: *Her L.;* Hs. *Chasteanguion;* T: *Chasteauguyon;* C: *Casteele gwyon.* Vs. 251. T: *Mercgreve.*

fol. 41, r^0 Die graef van Salmen, heer van Rotselaer,
Sijn covertuer, na mijn vertellen,
Swart fluweel, vol silveren bellen
Behangen swaer van gewichte;
Gulden doec, soe ic dichte,
Sach ic sinen pagien draghen.
Die graef van Meghem, om gewagen,
Heere van orden, zedich ende wijs,
Sijn spraec, sijn verstant gheeft groet prijs.
Die graef van Horne, sijn lof willic meren,
Hij hadde bij hem so eerbaren heeren.
Grave van Irstein, een graef met
Van Salmen, heere van Riverset;
Die heere van Egmont als banner heere,
Die hertoege dede hem groet eere,
Een gulden stuc, in corten woerden,
Droech hij soe die heeren vanden orden.
Mijn joncker van Sombref, edel ende vri;
Mijn heere van Bevers set ic daer bij,
Hij droech rouwe, na mijn bescheyen.
Daer nae mijn heere van der Ameyen,
Joncker Fredrijc van Egmont
Ende sijn broeder: to menigher stont
Hebben sij geseen, dats ongeloghen,
Menich ruter onder sijn oeghen.
Daer was een ridder vrome bekant,
Heer Dederijc van Palant,
fol. 41, v^0 Ende heer Dederijc van Boshut mede;

Vs. 252. Hs. *Der;* T: *Die;* C: *Roeselare.* Vs. 254. T: *Was z. f. vol s. b.;* Hs. voor *vol: veel;* en vs. 255 Hs. *begangen;* T: *behanghen* evenals C. Vs. 256. T: *Ende daerto g. d. so.* Vs. 257. T: *pagyen alle gader d.* Vs. 259 en 260 ontbreken in T; C heeft nog: „ende sijn ghesellen hadden al nyewe keerels." Vs. 260. Hs. *Gheest* voor *gheeft.* Vs. 261. T: *Horen* en *wil ic.* Vs. 262. T: *mst hem.* Vs. 263. T: *Oec was daer een grave met;* C: *gr. v. Restein* en *noch een Grave van Salmen.* Vs. 264. T: *heer* evenals vs. 265. Vs. 266. T: *hertoeghe* en *grots;* C heeft: „Die heere van Egmondt, die Grave van Dareyn een baenraetse, dewelcke hadde een habijt aen van gulden laken gelijc de heeren van der oordene." Vs. 268. T: *So* en *oerden.* Vs. 269. T: *een edelman ende vri.* Vs. 270. T: *Sette;* C: *Bevere.* Vs. 271. T: *rowe.* Vs. 272. T: *heer.* Vs. 273. C heeft: *Diederic van E.* Vs. 274. T: *broder te.* Vs. 275. T: *si gesien.* Vs. 276. T: *Menighen* en *oghen.* Vs. 277. T: *vroem.* Vs. 278. T: *Her.* Vs. 279. T: *Diederic van Boshout;* C: *Boshuyse.*

Ende noch menich ander int stede
Was bi den hertoege openbaer,
Dat mij te lanc te bescriven waer.
Des saterdages ierst groet van eren
Reet dese hertoege met sijnen heren
Totten paleys, daer die keyser lach:
Een gulden stuc ic hem draghen sach.
Als die keyser dien hertoghe vernam,
Vander cameren hij neder quam
Tegen den hertoech, hem op te leyden:
Sie dreven groet huesheyt onder hem beyden.
Die hertoghe deme keyser aldaer
Heeft grotelijc gedanct voirwair
Der tronwen, der vrienscap, die hij tallen dagen
Ten hove van Burgonien heeft gedragen;
Die keyser met groter reverencien
Dancte den prince der obediencien
Ende dat hij hem to allen stonden
Gehorsam ende gunstich heeft vonden.
Des sonnendaegs daer nae heeftmen vernomen,
Dat die hertoge weder is comen
Ten keyser, temael sere rijckelijc:
Enen mantel droech hij blijckelijc
Gelijc dat plegen die hertogen,
Die mantel was golt doer golt getoegen,
Gevodert met armijnen wel gevisiert,
Boven mit eendr cappen geabassiert,
Daer onder, mi weel verstaet,
Droech hij een gulden stuc brokaet,

Vs. 280. T: *Ende noch meer anderen in die stede.* Vs. 281. T: *Waren bi den prince o.;* Hs. *hie d. h.* Vs. 282. T: *scriven.* Vs. 283. Förstemann, t. a. pl., bl. 80: „An dem Freitag rast er." Vs. 284. T: *die hertoech.* Vs. 286. T: *men* (voor *ic*), C: *habijt* (voor „stuc") evenals vs. 319. Vs. 287. T: *den hertoeghe.* Vs. 289. T: *Teghen die hertoeghe* (evenals vs. 291). Vs. 290. T: *grote hoveschеit.* Vs. 291. T: *den h.* Vs. 292. Hs. *Geeft* (voor „heeft"); T: *Heeft g. gedanc voerwaer.* Vs. 293. Hs. *Ter* (voor „der"); T: *Der truwen der vrientscap.* Vs. 294. T: *heft.* Vs. 297. T: *tallen.* Vs. 298. T: *Ghehoersam* en *heft ghevonden.* Vs. 299. T: *heft.* Vs. 300. T: *hertoch.* Vs. 301. T: *Totten k.; sere* ontbreekt in T. Vs. 304. T: *gout der gout;* C heeft *goudt duer goudt ghetrocken.* Vs. 305. T: *Ghevoedert m. erminen.* Vs. 306. T: *met eenre c. gheab.* Vs. 307. T: *wel;* C heeft hier: „daer ondere had hi aen een gnlden habijt daer of dat die voormanwen ende die die vier panden een vierendeel breedt vul van groten peerlen waren" enz.

Die vierpanden, die vormauwen,
Een vierndeel breet mochtmen scouwen
Groet perlen, costelic ende fijn,
Baleysen, dyamanten, ende menigen robijn,
Ende menigen costeliken steen.
Nu alsi geweest waren bij een,
Soe es die keyser met allen sijnen heeren
Selve gereden met groter eeren
Metten prince tsinte Maximijn
In sijn paleys sere fijn.
Een gulden stuc droech die keyser rijc,
Met voeder gevodert costelijc.
Die prince dancte den keyser sere
Dat hij hem sule werde de ende eere.
In scriftuer men heeft vernomen,
Dat Maria es gecomen
Tot Elizabet mit groeter oetmoet
Daar of so quam soe groet goet,
Soe moet oec van desen heeren getrouwe:
Dat gonne hem God ende ons vrouwe.
Nu alst avont was ende nacht,
Heeft die hertoege selve wederbracht
Den keyser in sijn paleys:
fol. 42, v^0 Menich tortse op die reys

Vs. 309. T: *voermowen.* Vs. 310. T: *vierendeel.* Vs. 311. T: *grote.* Vs. 312. T mist *ende*, heeft *ballaysen* en *meneghe robijn.* C heeft hier nog: „Item die hoofmeestere Olyvier de la Marche dye hadde aen een habijt half gulden half selveren van orfeverye. Ende die capiteyn vander groter garde, die was ooc seer rijckelic gheeleet ende meer andere heeren." Vs. 315. T: *is* en *al sijn.* Vs. 317. T: *p. Sinte M.;* C: *te Sinte Maximus.* De Lalaing zegt (Gachard, t. a. pl., bl. 234): „Hier qui fut dimenee, mondit seignenr ala qnerir ledit empereur, et l'ammena en son logiz, qni est en l'abbaie de Saint-Maxemien", „coenobinm id est D. Benedicti" en „extra muros urbis", zooals Agricola erbij voegt (t. a. pl., bl. 304). Lindner, t. a. pl., bl. 41 zegt, dat Karel 11 Juli 1471 was benoemd tot beschermheer van de abdij. Vs. 318. T: *seer.* Vs. 321. T: *keyser seer;* in Hs. onbreekt *sere.* Vs. 322. T: *dede* en *sulken waerde* en *eer.* Vs. 323—328 ontbreken in T; C heeft: „also dat ie wel segghen mach ghelijc als Maria qnam tot Elizabeth, also es hier gheeomen die Keyser bij den Prinche te wetene die meeste tot die minste." Vs. 329. T: *alst;* Hs. *als.* Vs. 330. T: *hertoch self w. ghebracht.* Over de ontvangst van den keizer door den hertog in zijn verblijf zie De Lalaing bij Gachard, bl. 234, alwaar over de „petite chambre paree des bordueires de Hollande" en over de „sale paree de la tapisserie d'Alexandre", verg. Baader t. a. pl., bl. 235. Vs. 332. T: *toerse.*

Droegen bernende die artsyeren.
Oirlof namen die heeren guedertieren:
God geve hem beyden rust ewelijc
Met hem in sijn ewich rijc.
Des dijnsdages, des woensdages es gereden
Die prince totten keyser ende heeft gebeden
Hem te gast ende alle sijne heeren,
Welc des donderdaechs met groeter eeren
Statelijc quamen, paer ende paer,
Totten prince; oec sach ic daer
Voir den keyser ter selver uren
Scarpe geleyen vueren
Sere rijckelic, om te rinnen.
Ende als sy quamen int paleys binnen,
Sach ic die meeste heeren staen
Vanden hertoge, ende hebben ontfaen
Den keyser; daer na sonder beyen
Ghincmen rinnen met scarpen geleyen.
Heere Evert van Wirtenborch dat began,
Ende greef van Holloch, een edel man,
Ende meer anderen daer begonnen.
Alsi weel hadden geronnen,
Leyde die hertoech hoech geboren

Vs. 333. Hs. *bertende;* T: *Droghen bernende d. artsiren;* C: *archiers.* Vs. 334. T: *orlof* en *ghoedertieren.* Vs. 335. T: *ruste.* Vs. 336. T: *Hier boven in zijn euweghe.* Vs. 337. T: *Dinxdaechs* en *is.* Over Dinsdag en Woensdag zie Baader t. a. pl., bl. 236 en 237. Vs. 338. Hs. *prince den k.;* T: *totten k* en *heft hebeden.* Vs. 339. T: *gaste* en *al sijn.* Vs. 340. T: *welke* en *groter eren.* Vs. 342. C heeft: „Ende als si hinnen den pallaeyse waren, so ghingen eeneghe van skeysers heeren, die daertoe gheacontreirt waren up malcanderen met scarpen glavyen, hetwelke eerst begonste heer Everaert van Wittenburch" enz. Vs. 343. T: *voer.* Vs. 344. T: *seer scerpe geleyen:* voor *geleye* (verg. *gelavie* voor *glavie*), dat met de nevenvormen van *glavie: glaye, gleye, gelaye* enz. overeenkomt, verg. Verdam, *Mnd. Wdb.*, II, bl. 1989. Wigand, t. a. pl., bl. 126: „In deme vorghescreven hove randen VIII vor deme Keyzer unde heren myd scarpen gleingen"; zie Lühhen, *Mnd. Handwtb.* in voce *glenien, glenige.* Vs. 345. T: *seer rikelijc* en *rynnen.* Vs. 347. T: *men* (voor „ic"), vs. 342 daerentegen ook in T *ic.* Vs. 348. T: *hartoech.* Vs. 350. T: *rynnen mit scerpe g.* Vs. 351. T: *Her E. v. Wertenbergh.* Vs. 352. T: *Tegen hem sijn diener een e. m.*, C daarentegen: „ende die Greve van Holloch." Vs. 353. T: *E. m. ander dat b.* Voor de beschrijving van het „rennen" door acht personen „nach deutscher Kampfweise nnd mit deutschem Rennzeug gerüstet", verg. Baader, t. a. pl., bl. 238. Vs. 354. T: *een wile* (voor „weel"). Vs. 355. T: *leydde d. hartoch.*

Den keyser ter kerken misse horen.
Daer hielden die heeren officieren,
Die grote garde ende diesinieren
fol. 43, r^0 In ordinancie met groter eeren,
Ende alle gecleet met nuwen oleren.
Van der garden elc edel man,
Had van blau velois enen tabairt an,
Daer onder een wambeys, roet van zijden;
Van silveren laken ten tijden
Droech enen tabairt elc diesinier;
Ende die ridders in menigher manier
Droeghen roet fluweel, sulc swart, sulc sangwijn;
Ende die thoot van der cameren sijn,
Droeghen blau gulden laken dair;
Die princen vanden orden voirwair
Droeghen gulden laken roet
Ende oic dien hertoege; men sach bloet
Sijnen tabart ten selven tijen
Dat hij open was in beyen sijen:
Menich paerle, menich steen,
Was daer an, ende om sijn been
Met gesteent enen bant
Des coninckx orden in Ingelant.
Vander wapenen, sijt seker des,
Had die hertoege der coninghen ses;
Acht haralden, poursivanten vier,
Altijt onthouwen bijden prince fier.

Vs. 356. T: *messe te horen.* Vs. 357. C: *heren ende off.* Vs. 358. Hs. *diesivieren;* T: *diesinieren;* C: *Dysenier:* zie Verdam, t. a. pl. op *dissennier;* voor „die grote garde" heeft C: „ende alle die vander ordonnancie waren." Vs. 359. T: *ordinancien.* Vs. 360. T: *al* en *nyewen.* Vs. 361. T: *Van der;* Hs. *van den.* Vs. 362. Hs. *Had blaeu;* T: *veloers* en *tabbart* (evenals vs. 365). De vorm *velouz* was in de vijftiende eeuw in het fransch niet onbekend, zie Littré op *velours.* Vs. 363. T: *roetzijden.* Vs. 364. T: *ten selven t.* Vs. 365. T: *desinier;* Hs. *diesivier.* Vs. 367. C heeft; „in finweele, som blaen, som peersch som root"; T: *drogen fl..* Vs. 369. T: *daer.* Vs. 370. T: *D. heren v. d. oerden voerwaer.* Vs. 371. T: *root* en vs. 372 *bloot*, verder *oec die.* Vs. 373. T: *tabbaert* en *tijden* evenals vs. 374 *zijden* en alhier voor *in: an.* Vs. 377. T: *M. ghesteynte.* Vs. 378. T: *conninx oerden* en *van I.* Vs. 379. T: *wapen.* Vs. 380. T: *connyngen;* C heeft: „voor den hertoge ghingen VII coningen vander wapene." Vs. 381. Hs. *poursmanten;* T: *heralden, porchevanten;* C: *persevanten.* Roquefort i. v. „poursuivant d'armes": „officier subordonné aux hérauts d'armes." Vs. 382. T: *onthouden.*

Iegelijc droeghe, geloeft dat vast,
Enen tabart lanc ende roet damast;
Al dofficeers ende dieners ten tijden
Droegen fluweel, damast oft zijden.
Dees mogende hertoege, vrome bekant,
Leyde den keyser bijder hant
In dic kercke, elc herte mocht verfroyen.
Men sach daer die historie van Troyen
Hangen, sij wart te wonder beseen;
In den choor hinc metteen
Figuerlijc, men sacht bloet,
Cristus passie ende bytter doet;
Opten outaer was seerheyt menichvouwe:
Die XII apostolen van gouwe,
Oec anderen heyligen, die ic meen;
Daer was een lely, costelijc ende reen,
Ende menich clenoet aldaer
Sach die keyer om den outaer.
Na die misse doer den pant
Leyde die hertoege bij der hant
Den keyser in enen sael,
Die gesiert was al wael,
Al hadde geweest recht figuer

Vs. 383. T: *droegh.* Vs. 384. T: *E. tabbaert root lanc van dammast;* C: „ende ele hadde een habijt van rooden lakene van damast totter eerden." Vs. 385. Hs. ontbreekt *ende;* T: *Alle die o. t. t.;* C: *Ende alle dofficiers ende dienaers.* Vs. 386. T: *dammast.* Vs. 387. T: *Dese* en *hertoch vroem.* Vs. 388. T: *leydde.* Vs. 389. T: *Kerc* en *hert.* Vs. 390: Baader, t. a. pl., bl. 238: de kerk „ist mit niederländischen Tüchern kostenlich behangen gewesen, die Historie von Troya vom Anfang bis ufs Ende inhaltend." Vs. 391. T: *si wert te w. besien.* Vs. 392. T: *mettien.* Verg. Baader, t. a. pl., bl. 238. Vs. 393. Hs. *sach;* T: *sacht.* Vs. 394. T: *e. sijn bitter doet.* Vs. 395. T: *sierheit menichfouwe.* Vs. 396. T: *apostelen sijn van gouwe.* Vs. 397. T: *ander* en *meyn*, evenals vs. 398. *reyn*, bij Baader is sprake van „sechs hohe übergulte Bilder", t. a. pl., bl. 238. Vs. 398: over de „lely" zie Wigand, t. a. pl., bl. 127; Baader, t. a. pl., bl. 239; Lindner, t. a. pl., bl. 68 en volg. Vs. 399. T heeft tusschen vs. 398 en 399:

„Die men niet wel en mochte volprisen;
„In elk hert mochte vroude rijsen
„Die si sach, ie segt u bout;
„Daer waren reliqnien menich font."

In 't volg. vs. heeft T: *ander cleynot* voor *menich clenoet.* Vs. 400. T: *aan.* Einde van Tideman's fragment. Vs. 401. C: *ommeganck* (bij Baader: „Kreuzgang"). Vs. 402. Hs. *den;* C: *die.* Vs. 403. *sael* nam. reefter („rebenter" bij Baader). Vs. 405, C heeft: „al hadt gheweist die rechte figuere van der maeltijt vanden coninc Assnerus."

Van Assuerus maeltijt, daer scriftuer
So groten wonder of vertelt.
Een trisoir stonde hier gestelt,
Neghen trappen hoege, op elc zije
fol. 44, r^0 Stonden daer eenhornen drie.
Inder salen sachmen hangen doen
Sere costelijc, die historie van Gedeon
Boven der tafelen, daer men at.
Die keyser eerst an in midden sat,
Die hertoege tsinder lochter sije,
Te sijner rechter hant saten drie
Vorsten mit sedigher manier:
Mijn heer van Ments, mijn heere van Trier,
Mijn heere van Ludic, reden bevroede,
Want hij is van coninclijken bloede,
Van den heyligen Sinte Lodewijc,
Die coninck was van Vrancrijc;
Hij droech een gulden stuc, van armijne
Gevoedert, schone van aenschijne,
Die alder edelheyt es gewoen.
Oec sachmen sijtten des keysers sone
Naest den hertoge voir gescreven,
Daer nae van Beyeren hertoech Steven,
Ende oec van Monchem hertoech Albrecht,
Hertoech Lodewijc, ic scrivet slecht,
Van Beyeren: dese heren saten

Vs. 406. Hs. ontbreekt „van". Vs. 408. Over de „trysore" zie Wigand, t. a. pl., bl. 127. Vs. 412. C heeft: „die historie van Gedeon in costelieke tapijtserije", bij Baader alleen: „der Rebenter, darin man ass, was mit kostenliehen gulden gewürkten Tüehern ganz behangen, nnd waren zwen Ufsehläg obeinander ob des Kaisers Haupt gemacht mit mannieherlei Historie. Vs. 417. C: „daer saten drie mogende heren." Vs. 419. in het *Magnum Chronicon Belgicum* (*Rer. Germ. veteres iam primum publicati scriptores VI* door Struve (1726), III, bl. 436) staat: „in prima mensa, superiori parte, sedebat Serenissimus Imperator Fridericus in medio, latere vero dextro Episcopus Moguntinns, Episcopus Trevirensis, Episeopns Leodiensis, *Episcopus Trajectensis*", welke laatstgenoemde ook bij Lindner, t. a. pl., bl. 69; Wigand, t. a. pl., bl. 128 noemt hem niet. Vs. 423. C: „een gulden habijt." Vs. 428. verg. vs. 58/9. Benevens Albrecht van Beieren-München, en Lodewijk van Beieren (den Zwarte: Baader, t. a. pl., 239; Förstemann, t. a. pl., bl. 82: „Ludwig der Schwarcz", bij Wigand, t. a. pl., bl. 128: „hertich Lodewich von Feldens" geheeten) was er dus ook Stephan uit het Huis Zimmern, domproost te Keulen (Förstemann, t. a. pl., bl. 82; Baader, t. a. pl., bl. 239, noot): bovendien wordt nog een Wolfgang v. B. opgegeven bij Baader, t. a. pl., bl. 201. Vs. 429 in C worden Albrecht en Lodewijk niet genoemd.

Bij den keyser, doen sij aten:
An een ander tafel beneden
Sat die bisscop van Mets ende van Eysteden
435 fol. 44, v^0 Die biscop, vort heren ende graven,
Gelije ic voer eerst heb gescreven.
Al des princen heeren, merckt wel dat,
Ter tafelen dienden, nyement en sat:
Eerst van Cleve Joncker Jan,
440 Van gulden laken had hij an
Enen tabart, net ende reen;
So dede oec Phillippe monsuers van Ravensteen:
Sij ghingen voir met zedigher wijse,
Alsmen den keyser bracht die spijse.
445 An des keysers tafel, tsijn waer saken,
Dienden die heeren, die gulden laken
Droeghen, soe elc mocht scouwen.
Mijn heer van Merle, heer Ymbrecht van Nassouwen,
Heer Loys die heer van Chasteaguion,
450 Ende sijn broeder oec, die merckgraef van Rutelen doen
Heft daer gedient ter stede,
Ende oec die graef van Salmen mede,
Ende noch twe heren ter selver stont,
Die graef van Meghem, heer van Egmont;
455 Daer was mijn heere van Karensy,
Ende heer Jacop van Ameyen daer bij,
Mijn heer van Robeys, sy u bekant,
Heer Anthonis, die bastairt van Brabant.
Na der maeltijt was costelijc te seen:

Vs. 434. Hs. ontbreekt „van"; C: die bisschop van Mets ende die bisschop van Eystendom." Vs. 440. C: *selveren.* Vs. 442. C: „Monseur, sone van mijn here van R." Verder volgt hier: „Ende die hofmeester meester Guillaume Byse die hadde gulden laken aen ende so dede ooc mijn here die Cancelier." Vs. 445. C: „Aen deerste tafele dienden dye ghene die gulden laken droughen ende aen dandere vier graven, te weten mijn here van Maerle" enz. Vs. 448. C: *Hubrecht*, verg. vs. 243. Vs. 449. C: *Chatheaugwyon*, verg. vs. 249. Vs. 450. C: *Rucelendon.* Vs. 452. C: „die G. van Zalmen, de grave van Ponthien, dye here van Egmont." Vs. 455. C: *Carenson.* Vs. 457. C: *Rabays.* Vs. 458. in C ontbreekt „Van Brabant": verg. vs. 240. Hij werd ook genoemd: „Anthonis die hastaert van Bonrgoengen"; C: fol. 170. Vs. 459. C heeft: „van welcker maeltijt die gherechten seer costelic waren. Item naer die maeltijt ghedaen was" enz. Over „allerlei Geradigkeit" („Knnststücke, Possen"), die werd „geübet" gedurende den maaltijd, zie Baader, t. a. pl., bl. 240: „Als man geass, hatt der Herzog ein zahme Löwin": verg. Förstemann, t. a. pl., bl. 83 en Lindner,

Men bracht gulden nappen seesteen;
fol. 45, r^0 Ic solde qualijc connen verclaren
Die costelijc steen, die daer an waren;
Men schincte tresy alden heren.
Ende dair na, Gode ter eeren,
Ghinghen dese vorsten hoech geboren
Vesperen ende conpleten horen.
Dair nae die hertoege te paerde
Bracht den keyser mit groter wairde
Weder in sijn paleys, voirwair,
Met menegher tortse van lichte clair;
Sy namen oirlof onder hem beyden
Ende elc reet thuys in Goids geleyden.
Gelijc enen tornoye oec die manier
Van eener batalien bueten Trier
Heb ic vromer schermutsen gesien
Op een scoen velt, dertien tegen dertien:
Eerst heer Ymbrecht van Nassouwen,
Monsuer Dorbi oec, met trouwen,
Phillips van Bergen, help hem God,
Oec een vroem ridder, heer Everart Pot,
Die vijfde was Symon de Kingy

---

t. a. pl., bl. 70: „Während der Tafel, die über vier Stunden währte, kamen Sänger nnd Lantenschläger und hoben zu singen nnd zn spielen an; Possenreisser übten mancherlei „Geradigkeit." Von den damals ausgeführten Jonglenrsstückchen wird nns folgendes mitgetheilt: „ein Mann führt einen wunderharen Tanz ans nnd übt dabei mit einem scharfen Schwerte Fechtkünste; dann richtet er die spitze Klinge des Schwertes gegen die Kehle und springt mit geschlossenen Füssen einen Sprung rückwärts nnd ebenso weder vorwärts."

Vs. 463. C heeft: „ende men diende daer van crude ende van tregie overvloedclick." Over *tregie* zie, benevens Willems, *Belg. Mus.*, III, bl. 381 (alwaar van het hanket te St. Omaers, 17 Febr. 1454: „item VI peerden gheladen met *traigen*" enz. en de noot: „*traigen*, anders *tregien*, nageregten, *dessert*"), Roquefort i. v. *drageyes*, door hem verklaard met „drageé, petite confitnre de sucre durci" en Verdam, t. a. pl., II, bl. 389. Wigand, t. a. pl., bl. 128 heeft: „Item myd confecte nnde de Kost ward geachtet XVI dusent gulden." Verg. Lindner, t. a. pl., bl., 70. Vs. 470. Hs. *megher*. Vs. 472. Hs. *Ende reet*, zonder *elc*; C heeft: „ende elc trac in sijn ruste." Vs. 473. C zegt: „Inder maniere van eender battaelgie" was door Karel „gheordonneirt een feyt van wapenen." Agricola eindigt zijn brief: „Spectacula quotidie atque Indi eqnorum, concertatio, hastatorum concursus, simulacra pugnarum, et in ecrtamen opulentia fortnnarumque fulgor ostentatns": t. a. pl., bl. 305. Vs. 476. C: „in Marcins Velt. Vs. 477. C: *Hubrecht*, verg. vs. 448, deze was volgens C de „capiteyn." Vs. 480. C: *Mer Curaet Pot*. Vs. 481 en volgg.: in C worden Simon de Kingy, Jacotijn Tintevijl, Phillips tSerclaes en Rodeles niet genoemd.

Jacotijn Tintevijl was dair bij,
Peter de Longevael, Kaerle de Visant,
Thomas Calabroys heeft vromelijc gerant,
Anthon Dusy, ende Lanceloet
De Calobroye oec, merckt bloet,
Phillips tSerclaes ende Rodeles:
fol. 45, v^0 Elc had een barge, ick wil ghijt weet,
Bedect mit sijden, half swart, half sangwijn;
Dander dertien, merckt wie sy syn:
Mijn heer van Loudewijl als capiteyn,
Heer Jan van Bergen, heer tot Waleyen,
Heer Charle van Crevercour, rustich ende fijn,
Monsuer Destrees, heer Anthonis van Haluwijn,
Minoques sere rustich, Guye Dusy,
Fredrijc de Flersson oec mercket mi,
Goeskijn ende Flammera,
Johan van Vye, Jan Ferire hier na:
Elc had een barge fijn
Van sijden, half geel, half sangwijn.
Voir den keyser, den hertoege ende al die heren
Hebben sy int velt mit groeter eeren
Eerst geschermust in beyden sijden;
Ses serpenten daer na ten tijden
Scoeten ende mackten groet gescal;
In ordenen hielt elc sijn getal;
Ende hebben ten derde up dat lant
Mit scerpen geleyen tegen een gerant;
Wie dair creech lof oft zeer,

Vs. 483. Hs. *die L.* en *die V.* Vs. 485 (verg. vs. 495), C: *Dauchy.* Vs. 488. C: „Ende hner peerden hadden baerdgien van wapenen seer eostelie ende daerover een verdeck van sijde", enz. Over *baerdgie* en *barge*, zie Verdam, t. a. pl., 1, bl. 578. Vs. 489. C: „half swart half peersch"; in Hs. ontbreekt *half* voor *swart.* Vs. 491: hiervan geen woord in C. Vs. 492. C: *Walem.* Vs. 494. C: *Destiers.* Vs. 495. C: *Myukes* en *Dauchy.* Vs. 496. C: *Flassen;* Hs. *die* voor *de.* Vs. 497. C: *Flamaret..* Vs. 498. C: *Jehan le Feure* en *Jehan de Vy.* Vs. 499 en volg. C: „ende elc peert hadde een baerdgie ende een verdeck daer overe, half gheln, half sangwijn. Vs. 501. Hs. *doen h.* Vs. 504. C: *Serpentijnen:* „zwischen der Stadt und dem Kloster (St. Maximi) waren hnndert Zelte aufgeslagen, in denen die Dienerschaft des Herzogs lag. Für den Herzog selhst hatte man sein ans Holz anfgeführtes „Haus", das er überall mit sich zu Felde führte nnd das mit allem Comfort nnd jeglicher Beqnemlichkeit ansgestattet war, erriehtet; sechs Bombardierschlangen waren an dem Eingange aufgepflanzt": Lindner, t. a. pl., bl. 59. Vs. 508. C: „daer naer hebben si gheloopen np maleanderen met scerpen glavyen."

Twas om ridderlijc feyt, om rechte eer
Daer lagen luden ter selver stont,
Paerden doet, oec lnde gewont.
Ten vierden, om der eeren behaghen,
Hebben sij sijch twe reysen geslaegen
Mitten swaerden cloec ende onvervaert, fol. 46, r^0
Ende dair na, twee ende twee gepairt,
Scloegen op malcanderen altoes
Soe lange, dat die een verloes
Sweert oft hernesch bij ongelucken
Mijn heer van Nassouwen sloech in stucken
Sere vromelijc in midden sijn sweert;
Daer na voir al de princen waert,
Den keyser, den hertoege, op dat lant
Namen sij malcanderen bij der hant,
Den heeren bewijsende obedienci.
Daer na, met groter reverenci,
Brocht die hertoech op dees reys
Den keyser weder in sijn paleys,
Ende sceyden dair mit groeter mynnen.
God geve, soe wat sij beghinnen,
Dat sij profijt ende salicheyt
Hem beyden, oic, ver ende breyt,
Al den landen van hem beyden.
Ende want alle dinc heeft een sceyden,
So willic slnten mijn gedicht,
Welc ic heb geset in vormen licht,
Ter lijfden den heeren, die nut trouwen
Mijn gevoet hebben ende opgehouwen,
Des ic hem danc, voir wair geseyt:
Die meeste duecht is dancbairheyt.

Einde fol. 46, r^0.

De redacties B en T zijn vrij wel aan elkander gelijk, maar bij groote overeenkomst is er toch verschil van inhoud zoowel als van vorm.

Zoo komen b.v. de verzen 1—15, 21/2, 145—151, 187—193, 195/6, 259/60, 323—328 van B niet voor in T, terwijl de verzen 361 en

---

Vs. 509. C: „ende wie daer pijne of vreese ghevreech." Vs. 510. Hs. *eere*. Vs. 515. C: „seer rudelick." Vs. 516. C: „twee en twee apart." Vs. 529. C: „Ende daer schieden si met vriendelicken oorlove ende met groter minnen." Vs. 530. en vlgg. ontbreken in C geheel.

vlgg. van T in B (zie vs. 399 en vlgg.) ontbreken. Voorts zijn B en T in taal, meer bepaald in spelling, hier en daar verschillend van elkaar: zoo heeft b.v. B *dair* (vs. 33, 37, 49, 58, 221, 369), waar T in den regel *daer* heeft; B *seycker* of *sijcker* (vs. 38, 183, 241), waar T *seker;* B *tiegen* (vs. 42) waar T *thegen;* B *toirtse* of *tortse* (vs. 44, 332) waar T *tortche* of *toerse;* B *eerst* (vs. 53, 205) waar T *ierst;* B *schone* (vs. 56, 74, 123, 125) waar T *schoen;* B *pairle* (vs. 62), waar T *perle;* B *oyc oic* (vs. 64, 160, 221, 372), waar T *oec;* B *vrome* (vs. 75, 277), waar T *vroem;* B *vor*, *voir* en *voirt* (vs. 47, 51, 132, 292, 309, 343), waar T *voer* en *voert;* B *bloet* (vs. 98, 122, 142, 185, 372), waar T *bloot;* B *steen* (vs. 99, 128, 377), waar T *steyn;* B *meen* (vs. 100), waar T *meyn;* B *cristenheyt* (vs. 115), waar T *kerstenheit;* B *doen* (vs. 116), waar T *doe;* B *soe* (vs. 118, 157, 202, 212, 256, 268), waar T *so;* B *groet* en *groeter* (vs. 118, 130, 202, 221, 266, 290, 311), waar T *groot* en *groter;* B *son*, *sone* (vs. 129, 234), waar T *soen;* B *wair* (vs. 132, 292), waar T *waer;* B *wolde* (vs. 135, 137), waar T *woude;* B *keynder* (vs. 136), waar T *gheender;* B *vriendeliker* (vs. 140), waar T *vrienteliker;* B *heme* (vs. 158) en *heyne* (vs. 60), waar T *hem;* B *weert* (vs. 159), waar T *wert;* B *hoirdemen* (vs. 175), waar T *hoerdenmen;* B *nochtan* (vs. 179), waar T *nochtant;* B *oirlof* (vs. 186, 334), waar T *oerlof*, *orlof;* B *motten* (vs. 199), waar T *moeten;* B *weme* (vs. 207), waar T *wien;* B *rouwe* (vs. 241, 271), waar T *ruwe*, *rowe;* B *roet* (vs. 247, 371, 384), waar T *root;* B *orden* (vs. 268, 370, 378), waar T *oerden;* B *to* (vs. 274, 297), waar T *te;* B *geseen* (vs. 275, 391), T *ghesien;* B *oeghen* (vs. 276), waar T *oghen;* B *huesheyt* (vs. 290), waar T *hovescheit;* B *trouwen* (vs 293), waar T *truwen;* B *heeft* (vs. 294, 298, 299, 338), waar T *heft;* B *gehorsam* (vs. 298), waar T *ghehoersam;* B *golt* (vs. 304), waar T *gout;* B *gevodert* (vs. 305), waar T *ghevoedert;* B *weel* (vs. 307), waar T *wel;* B *guedertieren* (vs. 334), waar T *ghoedert;* B *ewich* (vs. 336), waar T *euwegh;* B *scarpe* (vs. 344, 350), waar T *scerpe;* B *misse* (vs. 356), waar T *messe;* B *nuwen* (vs. 360), waar T *nyewen;* B *tabairt* of *tabart* (vs. 362, 365, 373, 384), waar T *tabbart*, *tabbaert;* B *haralden* (vs. 381), waar T *heralden;* B *onthouwen* (vs. 382), waar T *onthouden;* B *damast* (vs. 384, 386), waar T *dammast;* B *metteen* (vs. 392), waar T *mettien;* B *doot* (vs. 394), waar T *doet;* B *seerheit* (vs. 395), waar T *sierheit;* B *clenoet* (vs. 399), waar T *cleynot* heeft, enz. enz. Opmerkelijk is het evenwel, dat ook in B vormen voorkomen als *soen* (vs. 35, 55) nevens *son*, *sone; hem* (vs. 30, 172) nevens *heme*, *heyne; daer* (vs. 71, 75, 226, 237) nevens *dair; oec* (vs. 75, 108,

Digitized by Google

231) nevens *oyc; groter* (vs. 113) nevens *groeter; woude* (vs. 182, 193) nevens *wolde; mettien* (vs. 153) nevens *metteen*, enz. enz.; en daarentegen in T ook vormen als *to*, *roet*, *wolde*, *doen*, *groet*, *meen*, enz. enz. evenals in B en T beide b.v. *droegen* en *droghen*, zoodat eenige gevolgtrekking nopens het dialect, op verschil van spelling gegrond, bedenkelijk schijnt.

Wat verder den vorm betreft, er is ook verschil van lezing in B en T. Zoo b.v. vs. 43 heeft B: „heb ic bedichte", T: „heb ic ghedicht"; vs. 83 B: „Greef van Holloch; twie graven van Tz.", T: „Daer waren twe greven van Tz."; vs. 103 B: „die alder cristenste hertoech bekant", T: „Een kersten hartoech vroem becant"; B vs. 170: „Al bestict met perlen fijn", T: „Al b. ende berduert m. p. f."; B. vs. 215: „Al sijn edelen", T: „Al sijn edelijnghen"; B vs. 263: „Grave van Irstein, een graef met", T: „Oec was daer een grave met"; B vs. 370: „Die princen van den orden", T: „die heren"; B vs. 384: „Enen tabart lanc ende roet damast", T: „E. tabbaert root lanc van dammast", enz. enz.

Wat er zij van het verschil zoo van vorm als van inhoud, de overeenkomst blijft zóó groot, dat de onderstelling, dat B en T afschrift en afdruk van een afschrift van een en hetzelfde origineel zijn, alles behalve gewaagd mag heeten. Met dezen verstande namelijk, dat T de afdrnk is van een min of meer verkort afschrift, B daarentegen, als meer volledig, het origineel beter vertegenwoordigt dan T. Verder te gaan durf ik niet: do fouten toch, die zoowel B (zie op vs. 48, 57, 61, 166, 216 enz.) als T (zie T vs. 15, 146, 260, 285 enz.) ontsieren, verbieden bij B aan een origineel, bij T aan een afdruk van een origineel te denken.

Ook C komt vrij wel overeen met B en T, maar verschilt aan den anderen kant van beide wederom te veel dan dat zou mogen worden gesteld, dat C eenvoudig eene copie van B of T zou zijn. In C toch komt 1° veel voor, dat wel in B maar niet in T wordt gevonden, en 2° daarentegen ook een en ander, dat in tegenstelling van B uitsluitend in T wordt aangetroffen; verder wijkt 3° op enkele plaatsen C af van beide B en T hetzij door wijziging, hetzij door toevoegsel.

De overeenkomst is inderdaad treffend: waar B en T verhalen, dat „voer den keyser reden edelen meer dan hondert paer, al bloet dat haer" en „soe schone als ic ie van maechden sach" (B vs. 121 en vlgg., T vs. 104 en vlgg.) daar heeft C: „so es waer datter meer dan hondert paer edel mannen reden voor den keyser al met blooten hare, welc haer also schone ende ghelu was, alsmen hier eeneghe maechden siet draghen": fol. 168. Bij eene ontmoeting (B vs. 143,

T vs. 127 en volgg.) „die prince (de hertog namelijk) den keyser te eeren dochte, Ende nijgde soe neder als hij mochte, Soe dede ooc die keyser": in bijna gelijke bewoording C: „die prinche neech den keyser also nedere als hy mochte ende sghelijcks dede die keyser den prinche." Beide B en T vermelden: „Nu sijn sij weder komen bij een, Die keyser reet boven, ic meen, Dat nemant up enighen dach Rijcljker incoemst en sach (vs. 161 en volgg., en vs. 139 en vlgg.), en C heeft: „also dat dese twee grote heren te samen in die stede trocken daer die keyser boven reedt ende die prinche neffens hem in rijckelicken habijten ende trinmphelicken state. Men seyde dat men nooyt rijckelicker incomste en sach": t. a. pl. Na de beschrijving van Karel's gevolg zegt B (vs. 280 en vlgg), evenals T (vs. 248 en vlgg): „Ende noch menich ander int stede Was bi den hertoege openbaer, Dat mij te lanc te bescriven waer", en met dezelfde woorden C: „ende noch veel meer andere, die te lanc waren om scrijven" (t. a. pl.).

De verzen 355/6 van B, 317/8 van T: „Leyde die hertoech hoech geboren Den keyser ter kerken misse horen" vinden wij in C bijna letterlijk overgenomen: „Ende doe leedde die hertoghe den keyser ter kercken messe te hoorene", evenals vs. 401 en vlgg., van B (niet in T, waarvan vs. 399 het laatste is): „Na die misse doer den pant Leyde die hertoege bij der hant Den keyser in enen sael, Die gesiert was al wael, Al hadde geweest recht figuer Van Assuerus maeltijt, daer scriftuer So groten wonder of vertelt", waarvoor C heeft: „Ende naer die messo so nam die hertoge den keyser bijder hant ende leeden duer den ommeganc in een sale, die so rijckelicke verchiert was al had gheweist die rechte figuere van der maaltijt van den coninc Assuerus, daer die heleghe scriftuere so vele wonders of verhaalt": fol. 169. Ook van „den heere van Ludic (B vs. 419 en volgg.) heeft C eenvoudig overgenomen wat B heeft, evenals de verzen 464 en vlgg. van B: „Ende dair na, Gode ter eeren, Ghinghen dese vorsten hoech geboren Vesperen ende conpleten horen", die in C dus luiden: „Ende daer naer so ghingen dese heeren ter eeren van Gode ter kercken horende vespere ende complie."

Wat aangaat het eerste punt van verschil: B vs. 1 tot 15, die T mist, heeft C, waarvan het begin van het verhaal der bijeenkomst te Trier bijna letterlijk de tekst van B is: „Omme eeuwelick in allen hoven te lovene ende te eerene twee dye alder kerstelicste princhen, dye meest arbeyden om twelvaren van haren landen, ende ooc van haren vianden meest ontsien sijnde, hoe dat dese II groote heeren ende hooghe princhen langhe tijt begheert hadden malcanderen te siene ende eere te bewijsene" enz. enz.; en insgelijks vs. 21/2; vs.

195/6 (waar C heeft: „Maer dye keyser en wilde niet, dat hem die prinche gheleeden soude, maer mids den tusscen spreken van den hofmeester mer Pieter Hackenbac, so namen si orlof" enz. enz.); vs. 259/60; vs. 323 tot 328 (zie boven aldaar), terwijl daarentegen de vs. 361 en vlgg. van T (verg. B vs. 399 en vlgg.), die B niet heeft, ook niet worden aangetroffen in C: zie verder boven op vs. 84, 96, 231, 263, 317, 352.

Wat aangaat het tweede punt van verschil: de overeenkomst van T en C tegenover B blijkt o.a. uit de verzen 77, waar T en C lezen Holboch, B daarentegen Holloch; en 83, waar T evenmin Holloch heeft als C en alleen B zoo leest; en 93, waar in B Winnenborch, in T en C Winsborch en Wijnsburch; en 106, waar, in tegenstelling van B, T en C beide Vlaenderen hebben; en 358 (verg. vs. 365), waar B diesivieren (en diesivier), T en C diesinieren (en diesinier) lezen; en 381, waar B poursivanten T en C daarentegen porchevanten en persevanten hebben; zie voorts op vs. 429, 440, 481, waar C afwijkt van B. Eindelijk merk ik nog op, dat de verzen 145 tot 151, die T niet heeft, ook niet voorkomen in C, evenmin als van vs. 187 tot 193 in T en C eenig spoor te ontdekken valt.

Wat aangaat het derde punt van verschil: in tegenstelling van B en T bericht C van de „collecte", die „de suffragaen las" (vs. 48), en heeft Crapijn (voor Caprijn van B en T, vs. 85), en maakt geen melding van Schaffart van Lymghen (vs. 87), en spreekt van 130 paarden (vs. 208 van B en T van 120), en van een „habijt, root ende peersch" (vs. 224, waar B en T lezen: „wijt ende sangwijn"), en van Boshuyse (vs. 279 bij B en T: Boshut, Boshout), en van „fluweel, blaeu, peersch ende root" (vs. 367, waar B en T hebben: „roet, swart, sangwijn"); eindelijk deelt C (zie op vs. 74, vs. 105 „ende van Gheldre", vs. 106 „van Namen", vs. 259 en vs. 452) enkele bijzonderheden mede, die men in B en T vergeefs zal zoeken.

De gevolgtrekking ligt voor de hand, dat C de redactie heeft gekend, waaruit de tekst van Hs. B en die van druk T zijn voortgesproten; of evenwel die redactie, de bron alzoo van B, T, C — ik noem haar P — al de verschilpunten van C, vergeleken met B en T, verklaart, of liever verklaren zou, is eene andere vraag, waarop het antwoord, zoolang wij die P niet kennen, natuurlijk niet kan worden gegeven: het is best mogelijk; ik acht het echter zeer waarschijnlijk, dat P niet de eenige bron van C is geweest.

Wat eindelijk betreft den oorsprong der redactie P zelve, gemeenschappelijke bron van B en T en C, daarover een enkel woord ten slotte.

Van de bijeenkomst van Frederik en Karel te Trier zijn onder-

scheidene verhalen, waaronder enkele van ooggetuigen. In de eerste plaats noem ik het bericht van Dr. Hertnid von Stein, domproost te Bamberg, en Ludwig von Eyb, Hofmeester, beide door Markgraaf Albrecht van Brandenburg afgevaardigd naar Frederik, een bericht, berustend op 't Kon. archief te Nürnberg en in hoofdzaak medegedeeld door den archivaris Ios. Baader in den *Anzeiger* boven aangehaald N°s. 6 en 7; dan het door Förstemann in de *Neue Mittheilungen* enz. enz. (zie boven bl. 2, noot) en door Chmell in de *Monumenta Habsburgica*, I, bl. 54 en vlgg., uitgegeven „Bericht eines Augenzeugen über die Zusammenkunft des Kaisers Friedrichs III mit Karl dem Kühnen, Herzog von Burgnnd, zu Trier i. J. 1473", berustend to Halle, waaraangaande hij schrijft: „Der wahrscheinlich von einem sächsischen Rathe herrührende Bericht ist höchst interessant, und die von Rndolf Agricola gelieferte lateinische Uebersetznng des in französischer Sprache geschriebenen Berichtes von Arnold de Lalaing über dieselbe Zusammenkunft macht seinen Abdruck keineswegs überflüssig" (bl. 78); verder het bedoelde bericht van De Lalaing: „Extraît d'une lettre contenant une relation des premières entrevues de Charles-le-Téméraire et de l'Emperenr Frédéric à Trèves (Gachard, t. a. pl., en Chmell, t. a. pl., bl. 59 en volgg.), en de vertolking daarvan door Agricola (t. a. pl.), eene vertolking „non tamen verbnm e verbo exprimens, sed latius nonnunquam contractiusve res explicans", en vermeerderd met een en ander „ex his qui affuere" (bl. 302, 305); voorts het bericht (in het nederduitsch) door Wigand (t. a. pl.) uitgegeven, waarschijnlijk insgelijks van een ooggetuige; eindelijk kan nog worden genoemd het verhaal in het *Magnum Chronicon Belgicum* (t. a. pl.), waarmede dat van Schilling en dat van Gerung[1]) overeenkomen.

Geen der opgenoemde berichten kan m. i. als de gemeenschappelijke bron van B, T en C aangemerkt en alzoo voor de bovenbedoelde P gehouden worden; voorloopig mogen wij alleen dit veilig veronderstellen, dat die P is geweest eene door een ooggetuige berijmde beschrijving van de feestelijkheden, vrij waarschijnlijk een oorspronkelijk middelnederlandsch gedicht.

Dat de schrijver de feestlijkheden zelf heeft bijgewoond, bewijst menige plaats, waar de redacties B en T het met even zooveel woorden herinneren (B. vs. 60, 64, 77, 95, enz. enz.), dat hij met eigen oogen aanschouwde wat hij beschrijft; en dat zijn werk, zij het dan ietwat duitsch gekleurd, oorspronkelijk in 't middelnederlandsch zal

1) Lindner, bl. 17 en 19.

zijn gerijmd, daarvoor moge, benevens de ontstentenis van een origineel van duitsche of fransche bewerking, de omstandigheid pleiten, dat toon en trant niet aanstonds aan eene vertaling doen denken en alzoo allerminst het bestaan van eenig origineel gebiedend vorderen.

Naar alle waarschijnlijkheid is overigens deze mnl. plant gewassen in het oosten van onzen bodem; de dichter zelf — en hiertoe bepaalt zich hetgeen ons van hem bekend is — was een groot bewonderaar van beide Frederik en Karel, en betaalde met zijn arbeid den tol der dankbaarheid aan de heeren, die hem hadden „gevoet ende opgehouwen" (vs. 538/9). Dat de schilderij zelve meer de aandacht verdient uit een historisch dan uit een aesthetisch oogpunt, is voorwaar geen gewaagde stelling: daarvoor behoeft men haar slechts te zien.

Augustine, St.

II.

DIE ENIGHE SPRAKE ENDE VERENEGHINGE DIE SUNTE AUGUSTINUS HADDE MIT GOD.

(FRAGMENT).

De oorspronkelijke text van deze „eneghe sprake" is te vinden in het zesde deel, tweede stuk, van de *S. Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi Opera Omnia, post Lovaniensium theologorum recensionem castigata denuo ad manuscriptos codices Gallicanos, Vaticanos, Belgicos etc. necnon ad editiones antiquiores et castigatiores, opera et studio Monachorum Ordinis Sancti Benedicti e congregatione S. Mauri*, bladz. 1261 en vlgg. [1]), in de Appendix, onder den titel: *Soliloquiorum animae ad Deum liber unus.* Dit boek, dat op naam van Augustinus gaat, is evenwel niet van hem: zonder meer meen ik te kunnen volstaan met de woorden aan te halen van de admonitio, waarmede het daar wordt ingeleid: „Caeterum libri subsequentis, cui si non „inepte, minime tamen eamdem ob causam (als aan andere stukken) „inditum Soliloquiorum nomen, nullus veterum ante annos forte „quingentos, nedum ipse Augustinus, meminisse usquam potuit. „Quippe recentius ab incerto auctore collectus est, non modo ex „Augustino, libris praesertim Confessionum ipsius, sed etiam ex „Hugone Victorino, libro de Arrha animae, habetque in trigesimo „secundo capite insertum caput primum Concilii Laterensis quarti „circiter anno 1198 habiti, paucis praetermissis verbis. Magnam porro „consensionem et affinitatem in eo reperies cum plerisque collectaneis „opusculis huiusce Appendicis; scilicet cum libris de Spiritu et Anima „et de Diligendo Deo, cum Manuali, etc. Prae caeteris vero ad excitan„dum Dei amorem comparatus, ac piis erga ipsum affectibus refertus est."

Met de laatste woorden worden ook de hier volgende negentien hoofdstukken gekenschetst, die ik heb gevonden in een handschriftje, mij geschonken door mijn overleden vriend Mr. C. C. N. Krom, in leven Rijks-Archivaris in N.-Brabant; een keurig handschriftje, duodecimo formaat, fraai perkament, duidelijke letter, fijn bewerkte initialen, en waarvan het zeer jammer is, dat er ongeveer de helft aan ontbreekt. Doch de andere helft behoudt hare waarde, en daarom geef ik hier het fragment der mnl. vertaling van het *Soliloquiorum liber*, die wij ongetwijfeld in haar geheel hebben gehad, en waarvan mij geen andere mnl. vertolking bekend is.

1) Editio Parisina altera, emendata et aucta. Paris. Gaume frères, 1837.

In eene waardeering van hare verdiensten trede ik niet; ik wil hier alleen bijvoegen, dat zij te huis behoort in de eeuw, die door Willem Moll zoo uitnemend is beschreven, de eeuw van Brugman, en het duitsche waas, dat er over gespreid ligt, geen twijfel overlaat aangaande de plaats van herkomst. Voorts is de latijnsche text getrouwelijk overgezet: een enkele uitbreiding, verkorting, verplaatsing of weglating doet aan het geheel volstrekt geen schade. Ook heeft de schrijver, of liever de afschrijver zich goed van zijne taak gekweten: zijne zeer weinige schrijffoutjes heb ik verbeterd, evenwel niet zonder van elke, ook de allergeringste, verandering, zelfs van spelling, in de aanteekeningen behoorlijk rekenschap te geven.

Hyr beghint die enighe sprake ende vereneghinge, die Sunte Augustinus hadde mit God: dat ierste capittel.

O, mijn here, ende mijn God, ende mijn bekenre, die my ende al dinck in di selven bekennest, doe my di waerachtelicken bekennen; o, cracht mijnre sielen, mijn solaes ende mijn enighe troest, verteen mi di; o, licht mijnre oghen, mijns geestes blijtscap ende mijns herten toeverlaet, ghewerdighe di my toe openbaren. O, leven ende ontholt mijnre sielen, doe mi di bekennen ende mynnen. Here mijn God, leven ende velle blijtscap mijnre sielen, mijne glorie ende myne salicheyt, e, begeerte mijns herten, laet my dy vinden beholden ende besitten. O, mynne mijnre sielen, laet mi di emme helsen. O, mijn gheminde brudegem, ic en vinde van binnen noch van buten ghene ruste dan in di, noch ghene ghenuechte anders dan in di. O, myne enighe salicheit, al mijn ghenceghen is alleen in di, mitten binnensten mijns herten ende mijnre sielen di toe besitten, wanttu biste die everste smaeck, troest ende snoticheyt mijnre sielen. O, here, cracht ende stercheyt, entholder ende verlosser, mijn enighe toeverlaet, doe my di bekennen ende mynnen. Ic moet di mynnen, mijn hulper ende berch mijnre stercheyt, mijn enighe hope in al mijn wederstoet. Ic moet dijns ghebruken, want du biste dat beste guet, sonder welken gheen guet en is. Opene my die openheyt dijnre cracht, e, ewighe woert des vaders, wanttu dat beth vermachste dan yenich snidende sweert; lueck op die oren mijns herten, dat ic horen mach die stemme dijns woordes, sprekende van boven mit dijnre sterker stemmen in dat binnenste mijns herten. Die wallust mijns vleysches moet van diner stemmen vlien ende verdroeghen, ende die eerde mijnre plomper onbecantheit moet van die cracht diner stemmen groyen ende bloyen ende vruchten der gherechticheyt in der ewiger waerheit voert brenghen. O, onbegripelick ende onwandelber licht, verlichte(t)[1]

---

1 Hs. *verlichtende;* het latijn heeft: „illustra oculos meos, lux incomprehensibilis": t. a. pl., bl. 1263.

mijnre oghen crancheyt ende behuedet sie, dat sie hem niet en kieren toe sien ienige ydelheit. O, onsientlike licht, verlichte myne oghen, om di toe sien. O, oversuete roeck des levens, storte dyne roeke in mynen binnensten, soe dat ic in die cracht dijns rokes lopen mach, in die specien dijnre salven ende dijnre walrukender cruden. Maec die mont ende die tonge mijnre sielen gesont, dat ic mach smaken ende bekennen die groete menichvoldicheyt dijnre sueticheyt, die du verborghen ende opgheholden hevest den, die du vervult heveste myt caritaten ende mynnen. Gheff minen her(ten) om di toe dencken[1]; mijnre sielen, di toe mynnen; minen verstande, die toe verstaen; myner redenen ende ghedachtenisse, altijt suetelick ende wijslick an di toe cleven, o, weerde sueticheyt, di toe smaken ende mit mynnen toe besitten. O, levende leven, in welken alle dinghen leven ende sint; o, leven, die my dat leven gheveste ende selven dat leven biste, overmiddes di leve ic; sonder di sterve ic; vermids di worde ic van der doet verweet, want dijns ghedenckende worde ic levendigh, o, levende leven, oversuete minlick ende altoes ghedenclick[2]. Ic bidde, waer mach ic di vinden, alsoe dat ic in my selven ontbreke ende in di ontholden worde[3]. Wes by my in minen ghemode, in mijn herte, in minen mont ende in mine hulpe, want ic quelle van diner mynnen. Dine suete roke maect my levendich ende sterckt my. Dine ghedenckenisse maect my ghesont, ende, als ic in diner glorien schouwe, soe vernoeghet my, dat ic toe male van di versadet worde, o, leven mijnre sielen[4]. Mine siele begheert ende ontbrect in dine ghedenckenisse[5], wanneer sal ic comen ende my voer di openbaren, o, mine enige troest ende blijtscap? Waer om kierstu dijn ansicht van my, daer ic my in verblide? Waer ontholdestu dyne verborghene schoenheyt, die ic begeere? Overmiddes dine roeke leve ic ende verblide my in di, meer ic en siee di niet. O, weerde lieef, waer om verberchstu dijn schone ansicht? Lichte daer om, als wy van di lesen, welck du selven ghesecht hevest, „dat di gheen mensche mach sien ende leven." Sie, lieve here, ic wil sterven om di toe sien; laet my hyr sterven, op dat ic di mach sien[6]. Ic begeer ontbonden toe wesen van desen leven, ende myt di toe wesen. Ick ontsegge toe leven, op

---

1 „Da cor quod te cogitet": t. a. pl., bl. 1263.
2 „Semperqne memorialis": t. a. pl., bl. 1263.
3 „Ut im me deficiam et in te subsistam": t. a. pl., bl. 1263.
4 „Sed satiabor cnm apparuerit gloria tna, vita animae meae": t. a. pl., bl. 1263.
5 „Concupiscit et deficit anima mea de memoria tua": t. a. pl., bl. 1263.
6 Het latijn heeft hier: „Eia, domine, moriar ut te videam; videam, ut hic moriar": t. a. pl. 1263.

dat ic mit Christo leven mach. Here Jhesu Christe, ontfanck minen geest. O, mijn leven, ontfanck mine siele. O, mine blijtscap, trecke mijn herte toe di; o, mijn suete lieff, ic wil di mynnende in mynnen eten ende van dijnre mynnen in di verteert worden[1]. O, mijn hoeft, regere my ende sture my. O, licht mijnre oghen, verlichte my. O, snete melodie, vermake mi. O, roeke des levens[2], maeck my levendich. O, woert des vaders, maeck my sterck. O, mijn enighe loff, maeck levendich die siele dijns knechtes. O, blijtscap, com in my, op dat ic my in di verblide. O, overste sueticheyt, storte di in my, opdat ic di smake. O, ewighe licht, verschine my, opdat ic di sie, bekenne ende mynne. O, overste sueticheyt, storte di in mi, want daer om en mint men di niet, om dat men di niet en kent; endo daer om en bekent men dy niet, om dat men di niet en verstaet; ende daer om verstaewy di niet, om dat wy dijn licht niet en hebn, daer wi di in verstaen solden: o, here, dijn licht lichtet in onsen duusternissen, meer onse duusternissen en begripen dijn licht niet. O, licht der ghedachten, o, lichtende waerheyt, die alle menschen verlichtes, die in dese werlt comen; niet die dese werlt mynnen, meer die in dese werlt comen, segge ick, want die dese werlt mint, die mach die vrientscap Godes niet smaken. O, licht der waerheyt, verdrijf die duusternissen van dat ansicht mijnre sielen ende van minen ghedachten, dattet di verstae, ende verstaende begripe, ende begripende mynne ende bekenne. Want soe wie di bekent, die mynt di; hie verget sijns selves ende clevet an di, ende oeck mynt hie di meer dan hem selven, want hie latet hem selven ende comet toe di, ende verblidet van di ende is in di. O, weerde here, daer om en mynne ic di soe seer niet als ic solde, want ic di toe vollen niet en bekenne, meer want ic di luttel kenne, daer om mynne ic di lnttel; ende want ic my van di kiere, die die ghewarighe blijtscap biste, ende kiere my toe uutwendigher vreemder mynnen, die mi van di vervreemdet ende verydelt, daer omme moet ic dijns derven. Ende aldus bin ic over al arm ende onsalich, want mijn herte, dat ic myt voller mynnen ende begheerten di gheven solde, dat gheve ick der ydelheit, ende aldus worde ic ydel ende ydelheyt, als ic mynne dese ydelheyt[3]. O, here, want ic an di niet en cleve in ynnigher eenicheyt ende my uutwert kiere in uutwendigher menichvoldicheyt, daer om en verblide ic my niet in dijnre rijcheyt; ende want ic my toe desse tijtlike dinghe gheve,

---

1 „Dulcis cibus meus, comedam te": t. a. pl., bl. 1263.

2 Hs. *levendes:* 't latijn heeft: „Odor meus, vivifica me": t. a. pl., bl. 1263.

3 In den latijnschen text hier caput II.

daer om moet ic derven der gheesteliker voedinge. Lieve here, du biste ewich, ende du woenste in der ewicheyt, ende dn en biste niet toe vinden in tijtliker verganclicheyt, du minnest hemelsche dinge ende ic eertsche: och, och, wanneer salt vergaen dat ons aldus doet scheyden?

DAT ANDERDE CAPITTEL.

O, mijn here, mijn God, wanneer sal ic onsalighe mijn verkierde onrechlicheyt kieren ende sturen nae dine gherechticheyt? O, here, du meenste ende mynste enicheyt[1], waerheyt ende suverheyt, ende ic meene ende mynne mennichveldicheyt, ydelheyt ende onsnverheyt. Wat machic vele seggen? Du bist guet, ende ic sin quaet; du biste ghenadich, ende ic wreet; du biste hillich, ende ic onsalich; du bist dat leven, ende ic byn doet; du biste sterck ende medecine, ende ic byn cranck ende sieck. Mijn schepper, wat mach ic seggen? O, here vader, ende maker alre dinghen, ic bin dijn creatuer, ic verderve ende gae toe niet, ten sy dattu my helpest. Dine handen hebn my ghemaket, dine handen segge ic, die em my mit naghelen doergraven sint. Ghenadighe here, en wil niet versmaden dat werck dijnre handen. O, alrewerdichste here, besie dine ghebenedide hande, daer du my in ghescreven heveste, les die scrift der ghenaden ende beholt my[2]. Here, ic bin dijn creatuer ende roep mit groten herten toe di: vermaecke my[3]; ic bin dijn hant werck; dn, die biste dat levende leven; spaer my, here, want myne daghe sint niet; ende wat is die mensche, dat hie mit sinen God ende myt sinen schepper spreken mach? Vergheft my, here, dat ic mitti spreke; vergheft dinen knecht, dat hie dat dorf doen, meer neet en heft gheen ewe[4], anxt ende neet dwinghen my toe spreken, ende die ellendicheyt, die ic lyde, doet my di anropen. Ic bin sieck, ic sueke medicine; ic sin blint, ende haeste te lichte; ic bin doet, ende begeer dat leven. O, Jhesu Nazarene, du biste een medicine; du biste dat licht: ontferme di mijnre. O, Davids soen, ontferme di mijnre. O, fonteyne der bermhertieheyt, verhore den armen sieken die totti ropet. O, lichtende licht, verbeyde den blinden, ende biede hem die hant, dat hie gherake totti, ende wes dat licht in dinen lichte[5]. O, levende leven, ver-

1 „Diligis" eenvoudig in het latijn: t. a. pl., bl. 1264.

2 „Ecce in manibus tuis descripsisti me; lege ipsam scripturam et salva me": t. a. pl., bl. 1264.

3 „Recrea me": t. a. pl., bl. 1264.

4 „Legem non habet necessitas": t. a. pl., hl. 1265.

5 *Psalm* 36, vs. 10: „in uw licht zien wij het licht"; de latijnsche text heeft: „praebe manum, nt ad te veniat et in lumine tuo lumen videat": t. a. pl., bl. 1265.

wecke den doden. Maer wat bin ic, die met di spreke? wie mi, here, spaer my. Ic, onreyne spise der wormen ende stinckende voetsel des vurs, wat bin io, dat io mitti spreken dorf! ic, onsalige mensche, gheboren vanden wive, corte tijt levende, vervult myt droefheyt der ydelheyt ende den onwisen beesten ghelijck gheworden, wat byn ic? Ic byn een doncker afgront, eerde der onsalicheyt[1] ende der maledixien, soen der gramscap, een hebbelic vat der oneren, ghewonnen[2] overmids onsuverheyt, levende in ellendicheyt, stervende in anxteliker swaerheyt. Wat sijn io, onsalighe, ende wat sal ic worden? Meer wat sin io? Ic sin een vat vol messes, een putte der onreynicheyt, vol stanckes ende eyselicheyt, arm, blint ende naect, ende vele armoden onderworpen, niet wetende, hoe ic in die werlt quam off hoe io daer uut sal scheyden [sal]. Mijn leven is onstadich ende onseker, als die mane wassende ende wanende, als nu sieck nu sont, ghelijck als een boem bloyende, die myt enen rijp verdorret. Aldus is mijn leven, broesch ende vergaende: want hoe dattet meer wasset myt der tijt, hoe dattet meer cortet ende naer comet ten eynde. Aldus bedrieghet [sie] ons ende is niet toe holden, ghelijck dat men een scheme niet stille staende beholden en mach, ende is vol stricken des dodes, nn blide nu drovich, nu sterck nu cranck; nu leve ic, ende als ickt minst vermode, soe sterve ick. Siet, aldus bin ic, altijt teghenheyt verwachtende in al minen ghenoechten ende welden. Als ic lache, soe is my dat wenen nae by, want al onse leven is onghestadieheyt, alsoe dattet een ure in gheliken state niet en blivet. Als nu vresewi ende beven; nu is ons toe colt, nu toe hiet; nu siecheyt, quellinge ende alle ellendicheyt; ten latesten comet die onverwinlike doet, die mit vele stricken den menschen daegelix bevaet, die een mit der saghen, den anderen mit hovet seer, ende aldus mit ontelliker siecheyt brenget sie den menschen ten eynde: die een stervet van honger, die ander van dorst; die een verbrant, ende die ander verdrenct. Aldus is al onse leven onseker ende onstadich, want wi en sint gheens dinges seker dan die doet, altijt verwachten wy die ure des dodes, die ons onkondich is. Ende als wy wanen alre ghesondest toe sijn ende lange toe leven, soe comet dickewile haestelick ende onversienlick die doet ende benemet ons die hope, daer wy in weren, want wi weten niet, wanneer ende in wat maneren wi sterven sullen. Mer altoes sin wi seker, dat wi die doet niet ontvlien en moeghen.

---

1 „Terra miseriae: t. a. pl., bl. 1265.

2 „Vas aptum ad contumeliam, genitus per immunditiam, vivens in miseria, moriturus in angustia": t. a. pl., bl. 1265. Hs. *gheveven.*

O, here, al is onse onsalicheyt groet, wi en merkent noch en roekens niet: hyr om roep ic toe di: ontferm di onser; ic sal toe di ropen, here, eer dat ic sterve, op dat ic niet ewelick en sterve, meer mitti ende in di hlive. Ic sal mine onsalicheyt merken ende, here, di helien, ende mijnre onweerdigher cleynheyt en wil ic my niet scamen dijnre ghenadicheyt toe openharen ende toe claghen. O, here, du biste mine cracht ende myne stercheyt, vermiddes welken ic ontholden ende ontheven worde. O, licht, vermiddes welken dat ic sie, toen my dine glorie, daer ic my in verhlide.

DAT DERDE CAPITTEL.

O, licht, dat Tohias sach, doe hie myt synen blinden oghen synen enighen soen den wech des levens leerde ende hem voer ghenc mitten voten der caritaten. O, licht, dat Ysaac van binnen sach, doe hie oeck mit hlinden oghen voer sede sinen soen die dingen, die geschien solden. O, onsienlike licht, welken die afgront des menscheliken herten open is. O, licht, dat Jacob sach, doe hie sinen kinderen voer sede, dattu hem toendes, alst hem gheschien solde. Sie, grote donckerheyt is op dat ansicht des afgrondes mijnre sielen, meer dn biste dat licht; grote duusternisse is op die wätere mijns herten, meer du hist die waerheyt. O, woert des vaders, overmiddes di sint alle dinge ghemaket, ende sonder di is niet ghemaket; du biste voer alle dinge, ende gheen dinck en is voer di. Alle dinge regierstu, ende [ende] sonder di sint alle dinge niet. O, woert, du sprekest in den heghinne, „het sy een licht", ende doe wast licht: segge nu oeck „het sy licht", ende dat licht vertoene hem my, dat ic dat licht sie ende daer in hekenne al dat gheen licht en is, want sonder di sint mine lichte donckerheyt, ende sonder dinen lichte is ghene waerheyt meer dolinge ende ydelheyt; sonder di is hescheydenheyt noch wetenheyt, wijsheyt noch const, meer confusie ende onbecande hlintheyt; sonder di is gheen leven, meer ewich doet ende altoes sterven.

DAT VIERDE CAPITTEL.

O, Here, wanneer gheen licht en is, soe is die doot; niet dat si dan daer in den wesen is, want die doot is een niet[1]; ende overmiddes die doot wordewi toe niet, ende daerom is sie een niet, als wi ons niet en ontsien overmiddes die sonden, die een niet is,

1 „Imo non est mors, quia nihil est mors": t. a. pl., bl. 1266.

niet toe begaen[1]. Ay, here, ons ghescheet al recht, want wy ontfaen recht loen nae onsen werken, als wy toe niet gaen als water dat en weoh lopet: want sonder di is niet ghemaect, ende wi, niet begaende[2], worden niet, als wi ons van di kieron, die alle dinok ghemaect hevest. O, here, woert des vaders ende selven God, vermiddes di sint alle dinge ghemaect. Wie my onsalighe, blinde! Du biste dat licht, ende ic hebbe mi selven ghequesset ende iamerlick ghewont overmiddes die sunde, die een niet is. Du biste ghesontheit ende alle salicheyt; ic bin die doot, ende du biste dat leven. Wie mi, ic bin sonder di! Ic bin toe niet gheworden, ende du biste dat woert, vermiddes welken alle dinge ghemaect sint, ende sonder welken niet ghemaect en is: want ic sonder di bin, soe bin ic niet. O, woert des vaders, du biste dat licht, overmiddes welken dat licht ghemaket is, du biste die wech, die waerheyt ende dat leven; in di en is ghene donckerheyt, ydelheyt nooh doet. O, here, spreck een woert, ende segge, dattet licht sy, op dat ict licht sien mach ende die donckerheyt schuwen; dat ic sie die waerheyt ende schuwe die ydelheyt; dat ic sie dat leven ende schuwe den doot. O, licht, verlichte my, wanttu mijne verlichtinge biste ende mine salicheyt. Di sal ick ontsien, myn here ende myn God, di sal ic loven ende dancken, mynnen ende eren; di, vader, wil ic mynnen, wanttu biste mijn brudegom; toe di wil ic my bereyden ende ciren: verlichte my blinde, want ic bin in donckerheit ende in die scheme der doot. Bereyde ende sture mine voten toe gaen in den wech des vreden, overmiddes welken wech ic gheraken mach in die stede dijnre wonderliker woninge hent in dat huus godes[3]. Daer sal ic singhen mitter stemmen der blijtscappen, ende God loven ende belien. Want belien[e] is die wech daer men doer gheraket in welken ic niet dwelen en mach.

DAT VIJFTE CAPITTEL.

Ic sal di belien, here, vader, coninck des hemels ende der eerden, mine cleynheit ende onsalicheyt, op dat ic alsoe mach in gaen toe diner ontfermhertigheyt. Ende want ic onsalich bin, soe bin ic toe niet gheworden, ende ic en wiste dat niet. Du biste die waerheit,

---

1 „Nam per ipsam ad nihilum tendimus, dum nos nihil facere per peccatum non formidamus": t. a. pl., bl. 1266.

2 „Faciendo nihil": t. a. pl., bl. 1266.

3 „Per quam ingrediar in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei in voce exsultationis et confessionis": t. a. pl., bl. 1267.

ende ic was niet mitti, ende daer om hebn my mine viande seer gheqnesset, ende ic en voelde dat niet. Ende wanttu dat leven biste, ende ic mitti niet en was, soe bin io toe niet gheworden. Ende wanttu dat woert biste, overmiddes welken alle dinge ghemaket sint, ende ic mi van di verscheyden hebbe, soe bin ic sonder di toe niet gheworden. Meer wat is niet? Niet is dat toe niet brenghet: al dinck dat ghemaket is, is overmiddes dat woert ghemaect, al dinck dat is ende alsnlck alst in sinen wesen is. „God sach alle dinge, die hie ghemaect hadde, ende sie weren harde guet." Ende waer om sint sie guet? Daer om, dat sie overmids dat woert godes ghemaect sint: „want gheen dinck is guet sonder dat overste guet", ende daer is quaet, daer gheen guet en is. Ende want dat woert niet ghemaket en heft dan dat[1] guet is, soe is dan dat quaet ghemaect een niet, want niet is anders niet dan een dervinge ende berovinge des guedes, ghelijck dat blintheyt niet en is dan een dervinge des lichtes: soe is dan quaet een niet. Al dat is, hevet dat woert ghemaeot ende is guet. Ende dat is qnaet, dat van Gode beroeft is, overmiddes wen alle guet is; dat qnade en heft dat woert niet ghemaect, ende daerom ist quaet, wanttet niet ghemaect en is. Siet aldns sint alle dinge, die sint, overmids dat woert gemaeot, ende daer om sint sie gnet; soe volghet daer nae: al dat niet ghemaect en is, dat is niet guet; ende aldns dat quaet is dat is niet, wanttet niet ghemaket en is. Hoe mochte dat quaet wesen, dat niet ghemaeot en is? Dat is daor om, want dat qnaet is een derven ende ene berovinge des woerdes, overmids welken al dinok guet is. Ende hyr om sonder dat woert toe sijn is qnaet; ende dat quaet is een niet. Wils tu weten, wattet is, van dat woert toe scheyden, soe hoert, wat dat woert is. Dat woert Godes spreket selven. „Ic bin die wech, die waerheyt ende dat leven." Van dat woert toe scheyden is sonder wech, sonder waerheyt ende sonder leven toe sijn. Hyr om soe vake alstu verduweelst van den oversten guede, soe vake scheydestn van dat woert, want dat woert is dat overste guet; ende dan wordestu niet, alstu sonder dat woert biste, sonder welkon niet ghemaect is. O, here, nu hefstu my verlicht, di toe sien. Ick sie ende kenne, ende alsoe dicke als ic my van di (ge)scheyden hebbe, bin ic toe niet gheworden, ende want ic dat guet, dattu selven biste, vergheten hebbe, daer om bin io quaet gheworden. Wie mi, onsalighe, waer om en bekenne io niet, dat ic, di latende, een niet worde? Maer hoe mochte ick bekennen, dat ie sonder di was? Wi weten wel, dat niet niet is; ende

1 Hs. *dan dan.*

dat niet is, en heft gheen wesen; ende dat niet gnet is, is niet. Ende aldus was ic niet, doe ic sonder di was, als een beelde, dat oren heft ende niet en hoert, noch ruket, noch smaect, noch en siet, noch en handelt, al schijnttet instrumente toe hebn, die daer toe dienen[1]. Alsoe was ic blint, doef ende sonder sinnen, ende ic en onderscheyde dat guede van den quade niet, noch mine wonden en ghevoelde ic niet, noch mine donckerheyt en sach ic niet; wat was ic sonder di, o, waerachtige licht, dat alle menschen verlichtet, comende in deser werlt? Wie mi, ic was ghewont ende mismaket, ende ic en ghevoeldes niet: want ic was een niet, ende was sonder di, o, levende leven! Mine viande die hebn horen willen mit mi ghedaen, sie ontcleden my, ende sloghen mi, sie schoerden ende wonden ende doden mi, want ic van di ghescheyden was. Ach, here, mijn leven, die my ghemaket hevest, behoeder mijns levens, ontferme di mijnre ende verwecke my. O, here, mijn hope, mine cracht, mine stercheyt, ende mijn troest in minen drucke, sie an mine viande, ende verlosse mi; sie moten vlieen van dinen ansichte, die mi haten, ende ic sal overmids di leven in dy; sie hebn my ghemerct ende seghen, dat ic sonder di was, ende versmaden my; sie dielden mine clederen, daer du my mede ghecledet ende ghecyrt haddest; sie makeden horen wech doer mi[2] ende treden my onder hore voten; sie ontreynden my mit die onreynicheyden mijnre sonden[3]; sie lieten mi mistroest ende mit groten anxt bevaon. Ic volghede hem blint, naect, ende ghebonden mit ketenen mijnre sonden, sie toegen my om nae hem van die eene sonde in die ander; ende ic ghenck van dat ene ghebreck in dat ander voer die ghene, die mi jagheden. Ic was knecht ende mynde dienst. Ic was blint ende mynde blintheyt. Ic was ghebonden ende ic en schaemde my mijnre banden niet. Dat bitter was, dnchte my suete, ende dat snete bitter. Ic was onsalich, ende ic en bekendes niet, daerom want ic sonder dy was, o, woert, sonder welken niet ghemaket en is, ende vermiddes welken al, dat is, ontholden wort, ende sonder welken al dinc niet en is. Als overmiddes dat woert al dinck ghemaect is, alsoe wort al dinck overmids dat woert ontholden, in den hemel, ende in der eerden, ende in der siee, ende in den afgront; jae den enen steen en hevet dat ene stucke an dat ander niet noch oeck gheenre creaturen[4] dan

1 In den latijnscheu text hier caput VI.

2 „Fecerunt sibi viam per me": t. a. pl., bl. 1269.

3 „Faecibus peccatorum polluerunt templum sanctum tuum": t. a. pl., bl. 1269. Hs. *ontreyden* en *die onreynicheit de mijnre sonden.*

4 „Nec pars parti in lapide adhaeret, nec in aliquo creatorum": t. a. pl., bl. 1269.

overmids dat woert, overmids welken alle dinge ghemaect synt. O, ewige woert, ic moet di ancleven, op dattu my ontholdes, want, synt dat ic van di scheyde, verdorff ic my, meer du, die my ghemaect hevest, hebbest my vermaect. Ic sondigede, ende du visitierdes my; ic dweelde, ende du leerdes my; ic was blint, ende du verlichtedes my.

DAT SESTE CAPITTEL [1].

O, mijn God, ende mijn here, hoe groetlick bin ic schuldich di toe mynnen, ic, arme schuldige ende onsalige, bewise my, hoe menichvoldelic dat ic schuldich bin di toe loven, toe dienen ende toe behaghen; lude, here, mit groter ende sterker stemmen in die oren mijns herten; lere my ende beholde my, ende gheff my cracht, ende ic sal di loven. Du hebbest my ghescapen [2], doe ic niet was; du verlichtes my, doe ic in duusternissen was; du verwectes my, doe ic doot was; du hebbes my op gheholden ende ghevoedet van miner joeghet mit al dinen gueden. My, stinckende worm, onreyne sonder, nerghent toe bequaem: dn voedest my mit dynen alre besten gaven. O, Davids slotel, doe my op die dore dijns lichtes; du doeste op, ende nemant en slutet toe; du slutes oeck toe, ende nemant en doet op. Op doe my die dore dynes lichtes, op dat ic mach in gaen, ende sieen, ende bekennen, ende di belien van al minen herten, want dyne ontfermhertieheyt hevestu groetlick an mi bewiset, endo hevest myne siele verloest van den binnensten der hellen. O, here God, hoe wonderlick is dijn naem in al die werlt! Wat is die mensche, dattu di gheweerdichste sijns toe ghedenken? Of wat is des menschen soen, dattu hem soe minlic visitierste? O, here, hope alre hillighen, een hope horer stercheyt, leven mijnre sielen, bi welken ic leve ende sonder welken ic sterve; o, licht mijnre oghen, bi welken ic sie, ende sonder welken ic berovet worde; blijtscap mijns herten, ende vroude mijns geestes, ic wil di mynnen uut al mynen herten, uut al mijnre sielen, ende uutten merghe mijnre binnensten, wanttu hebbest my ierst ghemynt. O, schepper des hemels ende des afgrondes, die mijnre gueden niet en behovest, waen coemt my dattu my ghemynt hevest, want eer ic was, soe en conde ic di ere noch liefte doen? O, volheit, die op doeste die monde der stommen, o, woert, bi welken alle dinge ghescapen sint, doe op minen mont, ende ghef my een stemme des loves, op dat ic mach vertellen al dyne waldaden, die du mi ghegheven hebbest, here, van anbeghinne.

1 Caput VII in den latijnschen text.

2 Hs. *ghescappen.*

Sie, here, ic bin, wanttu my ghetelt hebbest in den tale dijnre creaturen; van der ewicheit hevestu dat ierst gheordiniert. Eer dn yeet maectes, van beghinne, eer du die wijtheyt der hemelen uutreckedes, doe noch niet en weren die afgronden der siee noch die wateren; doe du noch die eerde niet ghemaect en haddes noch die berghe fondiert, noch die bornen, fonteynen ende wateren niet uut der eerden ontspronghen: voer alle dese dinge, die du mit dinen woerde ghemaect hevest, soe hevestu my mit onwandelbere voersienicheit voersien, ende ghewilt, dat ick een wesen solde van dinen creaturen. Ende, o, alre guedertirenste God, alre overste ende altoes alro sachtmodichste, alre ontfermhertichste vader ende alre moeghenste schepper, wat weren myne verdiensten, ende wat gracie mochte ic hebn voer di, eer ic was, dat behaechlick was voer dat ansicht diner groter moeghentheyt, mi toe scheppen ende mit dinen creaturen toe tellen? Ic was niet, ende du hevest my van niet ghescapen, ende woldes, dat ic wat wesen solde. Meer hoedanich? Want niet stoppelen, noch vur, noch steernen, noch voghelen, noch visschen, noch serpenten, noch een van den wilden dieren, noch steen, noch holt, noch oeck een van den creatnren, die allene wesen hebn, of oeck een[1] van den, die allene moeghen wesen ende wassen ende ghevoelen, meer boven al dese woldestu, dat ic solde wesen een creatuer, hebbende wassen, wesen ende ghevoelen ende onderscheyden[2]. Ende boven al dit woldestn, dat ic weer een weynich mynre dan die engelen, want ic die redene dy toe bekennen myt hem ghemeen van di ontfanghen heb. Meer een weynich mynre dan die engelen hevestu my ghe[mynret]-maket, want sie bekennen di teghenwoerdichlick siende, ende ic bekenne di in hope ende in den ghelove; sie sien di van ansichte toe ansichte, meer ic sie doer een spegel ende ghelijckenisse; sie sien di vollencomelick ende ic eens diels.

DAT SOVENDE CAPITTEL.

Meer alst comet dat volmaect is, dan sal verneelt[3] worden dat van den diel is, want dan soelewy myt bloeten ansichte dijnre glorien anschouwen[4]; dan en soelewy ghene teghenheyt hebn noch minre wesen dan die hillige engelen. Want, here, du salste dan onse teghenwoerdige loen wesen, ende ene crone der hopen, die wy nu

1 Hs. *allene.*

2 Caput VIII in den latijnschen text.

3 „Sed cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est": t. a. pl., bl. 1270.

4 Hs. *anschouenen.*

draghen ende daer wy dijns in verbeyden. Meer dan salstu onse crone mit glorien ende mit eren verheffen ende verciren als dine lieve vrende, ende maken ons den engelen ghelijck. Ende also heft dijn gheminde woert, onse here Jhesus Christus, ghesproken: „Gi sullen wesen den enghelen ghelijc ende die soenen Godes"; en sullen sie niet wesen soenen Godes, die den[1] engelen ghelijc sint? Seker, sie sullen die soenen Godes sijn: want des menschen soen is Christus, die is die soen Godes. Als ic dat anmerke, soe spreke ic mit vasten betrouwen, dat die mensche niet mynre wesen en sal dan die engelen. Sie sullen niet allene die engelen ghelijc wesen, meer oeck hoegher dan die engelen, want onse here Jhesus Christus is God ende mensche ende niet een engel; ende daerom segge ic, dat die mensche die edelste ende weerdichste creatner is; want dat woert, dat in den beghinne hi Gode was, dat sprack: „Het worde een licht", ende dat licht is ghemaect, welck licht die engelsche nature[2] is; dat woert hi welken God alle dinge ghescapen hevet in den beghinne, „dat selve woert is vleysch gheworden, ende hevet in ons gewoent, ende wy hebn syne glorie ghesien", glorie als des eenghehoren soens van don vader. Siet, dit is die glorie, daer ic in gloriere; dit is die blijtscap, daer ic toe rochte in verblide, want sonder dese en is ghene blijtscap. Here, mijn God, ende mijn leven, ende glorie mijnre sielen, ic sal di belien, want als du my hevest ghescapen een redelick mensche, soe makedestu mi eens diels den engelen ghelijo. Ende du vollen brachtes daer nae overmiddes dijn ewighe woert, dat ic comen mach toe die ghehiele ghelijcheyt der engelen, ende hebn mach dat toe wonschen of toe eyghenen dijnre soene overmiddes dijn eengheboren woert[3], dijn ghemynde soen, in welken du di walhehaghet hevest. Den soen segge io, die ewelick mitti een snbstancie hevet ende een wesen is, Jhesum Christum, onsen verlosser ende here, verlichter ende troester, onse(n) advocaet by di, ende dat licht onser oghen, onse(n) beholder, leven ende onse enighe hope, die ons meer ghemynt heft dan hem selven, want hie hevet onse schult betaelt myt synen doot, overmiddes welken wy een vast hetrouwen hehn ende een seker hope, toe comen totti: „Want hie hevet macht gegheven kinder Godes toe worden al den, die in sinen naem gheloven." Here, ic sal loff seggen dinen naem, wanttu, mi nae dinen beelde ende nae diner ghelikenisse scheppende, ontfanclick ghemaect hebbest dier overnemender glorien, dat ic mach worden ende hieten een soen godes: dat moeghen ander onredelike creaturen niet ontfaen als bome, stene ende ghemeenlick

1 Hs. *die*.

2 „Angelica scilicet natura": t. a. pl., bl. 1271.

3 „Ut habeam adoptionem filiorum per unigenitum Verbum tuum": t. a. pl., bl. 1271.

andere creaturen, die beroert worden[1] ende wassen in der lucht, in der eerden ende in der sie, want dijn woert en heft hem ghene macht ghegeven kinder Godes toe worden, want sie en hebn gheen reden. Want die macht in die redene, daer wy God in bekennen, dese macht hevet God den menschen ghegeven, die hie redelic uut sinen beelde ende ghelikenisse ghescapen hevet. O, here, overmiddes di sin ic mensche, ende mach overmiddes dijnre gracien dijn soen worden, dat ander onredelike creaturen niet en moeghen. Waer off heb ic dat, o, overste weerdicheit, beghin alre creaturen? Wane comet my dat, dat ic dijn soen mach worden, dat gheen ander creatuer en mach? Meer dn, blivende in der ewicheyt, schopeste alle dinge toe gader, menschen ende beesten, ende al dat groyt op der eerden: des en was gheen sake enich verdienst der creaturen, want sie mochten niet verdienen eer dat sie weren, meer dyne gracie voer quam sie, soe dat alle dinghen sonder enich verdienen van bloter genadigher guedertirenheyt ghescapen sint, ende aldus, here, hevestu dyne guetheyt in die redelike creaturen meer ghetoent dan in alle die ander. Here, waer mede verdiende ic dat, dattu my een redelick creatuer makedes voer die onredelike creaturen? Waer om en bin ic niet ghelijck hem, off waer om sint sie mi niet ghelijck? Wat sint myne verdienste? Wat is myne gracie, dattu my makeste een ontfanelick soen ende een kint Godes toe worden, dattu alle onredelike creaturen ontseeht hebbest? Ay, here, ic en verdiende dat niet; dat sy veer van my, dat ic dat wanen solde, meer allene dyne guetheyt ende dyne gracie hebn ghedaen ende ghewilt, dat ic dielachtich solde wesen dyner sueticheyt. O, here, die gracie ende guetheyt, die my van niet ghemaket hevet, die moet my verlienen die gracie, dat icks dy dancken mach, ende ewelike loven uut al mijnre herten ende sielen. O, ghenadige here, van dy toe kieren is toe vallen; ende toe di toe kieren is op toe staen; in di toe bliven is toe [we] wesen ende ontholden toe worden.

DAT ACHTENDE CAPITTEL[2].

Here, dyne almachtige guetheyt, altijt een ende al in hoer selven blivende, hevet die hillighe engelen ghescapen in den hemel ende die wormen in der eerden; ende die macht dijnre moeghentheyt is niet

---

1 „Quae moventur vel crescunt in aere": t. a. pl., bl. 1271.

2 Caput X in den latijnschen text, evenals capittel 9 van den mnl. text caput X in het origineel, en capittel 10 capnt XI, enz. enz.

meere in den engelen dan in den wormen, want, ghelijc dat ghene cracht noch wijsheit dan du allene vermochte die engelen toe maken, soe en vermochte oeck ghene hehendicheyt dan die dine dat alre minste wormken in der eerden toe maken; ende, als gheen wijsheyt dan die dyne den hemel maken mochte, alsoe en mochte oeck ghene wijsheyt dat mynste hlat van den boem toe scheppen. Niet meer is ons moeghelick een haer wit of swart toe maken sonder di dan enen levendighen menschen toe maken sonder di; meer dijnre machtigher hant sint alle dinge ghelijck moeghelick, want niet myn moeghelick ist di toe scheppen een engel dan een worm, noch den hemel dan een hlaet, noch een licham dan een haer, nooh niet meer pijnlick ist di toe fonderen die eerde op die wateren dan die wateren op die eerde. Al dattu woldest, hevestu ghemaect in den hemel, ende in der eerden, ende in die afgrondicheyt der siee, du hevest my mit dinen anderen creaturen ghemaket alstu woldes: du haddes my moeghen maken een steen, een voegel, een visch, een serpent, of een beest, meer dat wolde dine guetheyt niet doen, ende heft versien ende ghewilt, dat io sonder minen toedoen ende sonder enich verdienst een redelick creatuer wesen solde.

DAT NEGHENDE CAPITTEL.

Waer van heh ic dat, lieve here, dattu my dus edelen creatuer ghemaect hebbest? Des can io di nummer meer weerdelick dancken. Ende hoe mach ick enich loff hedencken, dat diner weerdicheyt betamet! Alsoe alst dijnre guetheit behaechlick was, my toe maken sonder my, alsoe wes du, lieve here, ghelovet ende ghedanct sonder my, alst di behaeghet. O, here, du histe dijns selves loff: dine werken loven di nae die menichvoldicheyt dijnre groetheyt. Here, dijn loff is onbegripelick allen creaturen: in der herten en wort dat niet hegrepen, noch mitten monde en mach men dat niet uutspreken, nooh mitten oren horen, want dese instrumente liden over, meer dijn loff hlivet ewelick. O, here, du biste dijns selves loff. Onse hegeerte in dinen love hevet heghin ende eynde: onse stemme ludet ende lidet over, onse oren horen ende dat gheluut vergaet, meer dijn loff hlivet ewelick. Wie ist dan, here, die di weerdelicke loven sal? Wa[n]t mensche sal dijn loff voert hrenghen, o, here? Die lovet di, die daer spreket: „io love di"? Die lovet di ende versteet, dattu dijns selves loff histe. Die ghene lovet di, die bekant, dat hie dijn loff niet werken en(de) verriken en mach noch en can ende dat hie in dijn loff ghehreken moet. O, ewich loff, in di is onse loff, in di sal myne siele ghelovet

worden. O, here, wy en loven di niet, meer du lovest di selven, overmiddes di selven en(de) in di selven. Wy loven dy, meer dat is overmiddes di ende in di. O, here, dan hebbewi ierst waerachtich lof, als wy loff van di ontfaen. Alsoe vake als wy van yemant prijs ende loff begeren of soeken dan allene van di, here, soe verliesewy dat lof, dat wy van di ontfanghen solden, want dat wy anders sueken dan an di, dat is tijtlick ende lydelic, meer dat lof, dat wi van di ontfanghen, is eewich, ist dat wy in dynen love volstandich bliven. Willewy van God ewelick gelovet wesen, soe moegewi gheen tijtlick lof soeken noch mynnen. O, here, du biste onse ewighe loff; van di is alle waerachtich loff, ende sonder di is gheen loff. O, weerde here, sonder di kan ick di niet loven. Hebbe ic di, ic love di mitti selven. Wat bin ic, here, van mi selven di toe loven? Ick bin ghestubbe ende assche ende als een doet hout, stinckende als een worm ende vuelnisse. Meer wie of wat bin ic, di toe loven? O, here, alre stercste God, du woenste in dijnre ewicheyt mitti selven. Onse duusternisse en mach dat licht niet loven, dattu selven biste, noch die doet sal niet loven dat leven. Du biste dat licht, ic bin die donckerheyt; du biste dat leven, ic bin die doet: sal die ydelheyt die waerheyt loven? Du biste die waerheyt, ende ic bin der ydelheyt ghelijc gheworden. Wat is dan, here, dat di loven sal? Sal ic, arme onsalige, di loven, den here der here? Sal een onreyn stanck loven den walrukenden roeck? Of die sterflicheyt des menschen, die huden levet ende morghen doot is, ende is als een onreyn worm? Wat loff mach di die mensche, die dus onsalich is, ghebieden? Off, here, sal di die loven, die toe male in sonden is ontfangen ende in sonden gheboren? Dat loff des sonders en ludet niet wal in synen mont. O, here, almachtige God, di moet loven dine moeghende almachticheyt, dine onbegripelike wijsheyt ende dine onuutsprekelike guetheyt; di moet loven dine onverwinnende ghenadicheyt, dijns selves ewige cracht ende godheyt, dine almachtige stercheyt, dyne hoege minne ende guedertirenheyt, overmiddes welker du ons ghescapen hevest. Du biste onser siele leven ende salicheyt. Doe ons di ghelijck mynnen om di selven in der tijt ende in ewicheyt.

DAT TIJNDE CAPITTEL.

Here, ic bin dijn creatuer, ic sal hopen ende schulen onder die scaduwe dijnre vloegelen in dijnre guetheyt, daer du my in ghescapen hevest. Here, help dijn creatuer, dattu ghemaect hevest ende mit dinen doot ghenaedelick verloest hevest; en laet my niet verderven in mijnre

quaetheyt, die my uut dijnre guetheyt ghescapen hevest; niet en moet ic verderven in mijnre armoden, die ghemaect bin van diner groter ghenadicheyt. Wa[n]t orber hebbe ic van mijnre scheppinge, of ic bederve in myne onsalichheyt? O, here, hevestu ons, arme menschen, sonder orber ghescapen toe vergheves? Regiere, behuede ende beholt dattu selven ghescapen hevest; ende en versmade noch en versume dijns selves werck niet. Van niet hevestu mi ghemaect sonder mi, ende ic worde weder toe niete, ist dattu my niet en stuerste, ende in diner hoeden nemest, ende sorghe van my draghest; want ic en can noch en vermach niet sonder di, daer om volleert mi. Help my, here, mijn leven, dat ic niet en bederve in mijnre quaetheyt. Weert dattu my niet ghescapen en haddest, ic weer niet; ende, wanttu my ghemaect hebbest, soe bin ic; myne verdiensten noch mine doegheden en dwonghen di niet my toe maken, meer dijns selves alre ghenadichste guetheyt ende sachtmodicheyt. O, here, die caritate, die di dwanc my toe maken van niet, die moet di oeck dwinghen my toe beholden. Want wat solde die [w]dwanc dijnre caritaten in mijnre scheppinge [1], ist dat ic bederve in mijnre armoden? Ende wanttu my van dijnre guedertirenheit hevest ghescapen, soe vollenbrenge dijn werc, daer du dat om ghemaect hevest, want dine caritate is nu niet vermynret. Du biste selven die caritate ende mynne, die niet verwandelt wort. Dine cracht is niet ghecrenct in my toe beholden, noch dyne oren sint niet ghestoppet my toe horen, meer myne sonden hebn een middel ghemaect tusschen di ende my [2], tusschen dat licht ende die duusternissen, tusschen dat leven ende den doot, tusschen die waerheyt ende (die) ydelheyt, tusschen dijn ewige leven ende mijn verganclike leven. Meer, lieve here, wilstu my helpen, soe is my ghehulpen ende anders niet. Dijn wille is dijn macht, ende daer in is al onse cracht.

DAT ELLEFTE CAPITTEL.

Myne quade begeerten ende toeneyghelicheyden, o, ghemynde here, dat sint scaduwen, daer ic mede bedect byn in den donckeren afgront des kerkers [3] daer ic in ligge, hent die dach beghint op toe gaen ende die schemen vergaen, als die stemme des heren beghint toe lnden uut den firmamente des hemels in groetheyden, ende spreket:

---

1 „Quid enim prodest quod compulit charitas tua si peream" etc.: t. a. pl., bl. 1274.

2 „Sed peccata mea diviserunt inter me et te": t. a. pl., bl. 1274.

3 Hs.: *Kerkeners* („carceris").

„het worde een licht", dan vergaet die scheme, ende die eerde vertoent haer, ende beghint toe groyen cruden, ende saet, ende vrucht der gherechticheyt, brenghende totten rike godes[1]. O, here, vader ende God mijns levens, bi welken alle dinge leven, ende sonder wen alle dinge doot gherekent worden, en laet my niet in quaden ghedachten vallen noch in verheffinge mijnre oghen. Doe van my quade begeerten ende behuede my van onghebonden onweerdicheyt. Besitte mijn herte, op dattet dijns altoes ghedencke; verlichte myne oghen, dat sie di sien moten ende niet verheven en worden voor di, ewighe glorie ende hoege moeghentheyt, op dat sie moten oetmoedelick [moten] ghevoelen ende ghene wonderlike dinge boven hem selven toe smaken[2]. Doe my toe bekennen my selven ende onderscheyden, wat my hinderen of vorderen mach di toe dienen ende toe mynnen. O, weerde here, verdrijff myne ongheordineerde toeneighelicheyden mit dijnre troesteliker sueticheyt, die du verborghen ende opgheholden hevest den, die di ontsien, alsoe dat ic begeer toe begeren dine rechtveerdicheyden mit ewigher begeerten[3]. En laet mijn herte niet bedroghen noch vervalsschet worden myt vreemder ghenoechten, soe dattet wane, dat suete bitter sy ende bitter suete sy, ofte dat duuster licht sy ende dat licht duuster. Wy wanderen daeghelixs onder die stricken onser vyanden, die altoes bereyt synt onse sielen toe stricken ende toe vanghen: al die werlt is vol van desen stricken, alsoe dat die ghene, die gheerne behoedelic wanderen solden, kume dese stricken ontgaen konnen, „want al dat in der werlt is, is gheneyghet toe begeerlicheyt des vleysches, begeerlicheyt der oghen ende hoverdie des levens." O, here, al die werlt is vol deser stricken, ende leggen altijt voer myne voten, ende wie sal sie moeghen ontgaen? Seker die ghene, die dn afnemest verheffinge der oghen ende des herten ende ongheordinierde neyghinge des vleysches, ende opdraghenden moet, ende hoverdie des levens[4], dese mach niet bestrict worden van die stricken des viandes. O, hoe salich is hie, die du dese gracie doen salst, want hie sal allene seker bliven. Nu bidde ic di, here, dattu mi overmiddes dyne ghenade wilst behoeden, dat ic niet en valle in die stricke mijnre vianden, die sie altoes mynen voten bereyt hebben om my toe vanghen. O, cracht mijnre salicheyt, verlosse my mit dijnre wonderliker moeghentheyt op dat myne viand niet en glorieren. O, here, stant op ende vechte voer my ende bescuddet my, alsoe dat

1 „Et fructum bonum justitiae regni tui": t. a. pl., bl. 1274.
2 „Sed humiliter sentiant non in mirabilibus super se": t. a. pl., bl. 1274.
3 „Ut concupiscam concupiscere te concupiscentiis sempiternis": t. a. pl., bl. 1274.
4 Hs. *levendes* („vitae").

sie vlien van den ansichte dijnre teghenwoerdicheyt, ghelijck dat was, dat by den vure smeltet. Verberch mi in die hemelike teghenwoerdicheyt dijns minliken ansichtes, op dat ic mi verbliden mach mit dynen uutvercorenen kinderen, ende mitter sueticheyt diner hemelscher glorien ghesadet moet worden. O, here, du biste vader ende moeder dijnre armer wesen, verhoer hoer ellendige suchten ende carmen; doe op die schoot dijnre ghenaden ende die vloeghelen dijnre minnen, dat wi daer onder schulen moeghen, ende vlien van den ansichte des viandes. Wes ons een borch der stercheyt, want di en vaket noch en slapet [1] in onser hoeden niet, alsoe onse viant oeck niet en doet, die ons sonder opholden bestricket.

DAT TWAELFTE CAPITTEL.

O, licht, dat van den vreemden lichte niet ghesien en wort; o, licht, van welken alle licht comet; o, licht, dat alle vreemden verblindet, tegen dijn licht is alle licht donckerheyt, dinen lichte is alle donckerheyt openbaer. O, licht, wes blenckende claerheyt niet en verdonckert, welck ghene muren noch sloten besluten noch wederstaen. O, licht, dat alle steden toe gader doergaet, verlicht eens ende altoes [2], verslint my in die afgront der claerheyt, op dat ic alle dinge in di schouwen mach. O, weerde here, en laet my die scheme mijnre onbecantheyt [3] niet bewassen noch myne sonden niet vermenichvoldighen. Du, die allene dat waerachtige overste guet biste, o, here, ic belye, dat my nerghent wal en is sonder di, meer (sonder di) quellic ende altoe quellic, niet allene buten, meer oeck in my, want alle ghenoechte ende rijcheyt is mi een ellende sonder di, wanttu biste myne salicheyt. Als dine glorie my vertoent wort, dan sal ic ghesadet worden, ende dan sal my ierst wal ghenoeghen. O, here, myne onsalicheyt sal ic di belien, want sint dat ic my van der enicheyt dijns oversten guedes gaff ende scheyde, ende my overmiddes neyghinge mijnre sinnen kierde toe die mennichvoldicheyt der tijtliker dinghen, soe bin ic van di, die enich ende een biste, ghespreyt ende ghedielt in vele dolinge, ende alsoe bin ic ghecomen in rijcheyden, die my verderven ende verarmen, ende in welden ende ghenoechten, die my bedroven ende bederven, want ic hebbe vele ghesocht ende ghejaghet [meer] ende vercreghen, meer al verydeltet my, ende van ghenen dinghen mach ic vervullet worden dan allene van den guede, daer alle guet af

1 „Qui non dormitas neque dormis": t. a. pl., bl. 1275.
2 „Simul et semel et semper": t. a. pl., bl. 1275.
3 „Umbrae ignorantiae meae": t. a. pl., bl. 1275.

comet, toe welken guede wy ghescapen sint allene an toe cleven ende daer af versadet toe worden. Ende als ic dat overste onwandelbar guet niet en soeke, vinde noch en besitte, soe bedrove ic ende gae toe niet, want dat ist, dat my allene rusten ende versaden mach. O, here, dn biste vol ende overvloyende rijck, meer mijn onsalige siele vliet van di overmiddes menichvoldige aftreckinge ende neyghinge der synnen, die my al versturen. Meer mitti ende in di solde ic verbliden ende allene vrede vinden, ende ic volghe en jaghe die werlt, daer ic dns in vergae ende verderve. Die werlt ropet: „Ic vergae ende bederve", du ropest: „Ic blive, Ic blive ewich een, ende al, die toe my comen, wil ic vermaken ende ewich leven gheven": nochtant, leyder, o, weerde here, vlie ic van di, daer ic alle guet ende volle rijcheyt in vinden solde, ende kiere my toe die verganclike werlt, daer alle ellendicheyt ende droefnisse af comet, ende ic late di, die my vermaken ende wedermaken soldes, ende sueke alle ydelheyt. O, aerste der sielen, maeck mijn arme siele ghesont, op dat ic di, o, mijn ewighe salicheyt, nut al mynen herten belyen, dancken ende loven moet van al dinen gueden, die du my bewesen hevest, ende daer du my mede ghevoedet hebbest van mijnre joeghet toe mijnre oltheyt. O, here, du hevest mi ghescapen, doe ic niet en was; du hevest my verloest, doe ic verloren was; ic was doot ende du woldest neder comen totten doden ende onse sterflicheyt an nemen. O, here coninck, du woldes verlossen den verlorenen knecht, ende mit dynen doot hevestu hem weder ten leven verwecket ende synen doot ghedodet. O, here, mit dijnre nederdalinge soe verhoeghedestu my, want ic was verloren, meer du, here, quemest selven, om mi toe verlossen ende levendich toe maken, ende hebbeste mi soe seer ghemint, dattu my myt dijns selves bloet hevest ghelosset. O, here, dn hebste my meer ghemint dan di selven, want om my van der doet toe verlossen, woldestn dijns selves leven overgheven. Mit dus weerder scat hevestu my verloest van den ewighen doet, ende hebbest my ghenoemt myt dynen naem, ende ghetekent mit dinen blode, op dat ic dijns altijt ghedencken solde ende toe gheenre tijt uut minen herten en slote, want om my toe beholden en woldestu van den cruce niet gaen, mi lerende, dat ic om die ere dijns naems van den cruce der penitencien ende eens gueden levens nnmmer meer scheyden en moet. Du hebbest my ghesalvet mit dijnre salven als mitten sacrament des doepsels, op dat ic mach nae di, Criste, kersten ghehieten worden onde kerstelick leven solde. In dynen hillighen handen hevestu mi ghetekent ende ghescreven mitter letter dyner minliker wonden, om dattu daer op siende altoes mijns ghedencken soldes, om my in allen

noeden toe hulpe toe comen, op dat ic dijnre ghedencke ende mijn hulpe an di soeke. Aldus, here, is dyne ontfermhertige gracie den sonder altijt bereyt, die hem totti kieren wil, ende die (dyne) grote gaven niet en roeket noch en achtet, het is wal recht, dat hie der gaven derve ende in synen sonden toe niete worde. O, mijn verlosser ende mijn beholder, hoe dicke hevestu mi verlocst van mennighen perikelen ende onsalicheyden! Want als ic verdweelt was, soe hebbestu mi ghehulpen in den rechten wech; du leerdeste my, doe io onwetende was; du berespedes my, doe ic misdede; du troestedes mi, doe ic bedrovet was; du sterckedes my, doe ic mishopende was; als ic vel, opheffedestu my; als ic stont, hieldestu mi; als io wanderde, leydestu mi; als ic totti comen wolde, ontfengestu mi; als io sleep, behuedestu mi; als ic di anriep, verhoerdestu mi. O, here, ghelovet moetestu wesen, want di betamet allene loff ende eere in ewicheyt.

DAT DERTIJNDE CAPITTEL.

O, mijn here, mijn God, leven mijnre sielen, dese voerghenoemde waldaden ende ander ontellike waldaden ende gaven hevestu mi ghegeven, van welken mi lustet altijt toe dencken ende toe spreken. Die milde ghenadicheyt dijnre gaven begeer ic toe dancken ende toe loven uut al minen herten, uut al mijnre sielen, uut al minen ghemoede, uut al mijnre stercheyt, ende uut al den binnensten merghe mijns herten, ende al mijnre leden. O, here, du biste die vollencomene sueticheyt: een troest ende smaeck al dijnre ghemynder, die troest ende hulpe an di sueken, meer mine onvollencomenheyt ende oleynheyt siestu mit dinen oghen, die vele olarer sint dan die sonne. Sie doer sien alle die weghen der mensohen ende die diepheyden der afgronden; sie sien in allen steden die gueden ende die quaden. Du biste een ontholt alre ghescapenre dinge ende alre weghen teghenwoerdich ende draghest sorghe van al dinen creaturen, ende hates gheen dine, dattu ghemaect hevest: aldus ist openbaer, dattu my in al mynen werken nerenstelic ansieste, altoes wakende om my toe behoden als een ewich wachter, als oftestu alre creaturen hemelrikes ende eertrikes vergheten haddes ende mijns allene achtedes, ende, om my in al mynen woerden ende werken ende ghedachten voer toe comen, alleen toe my ghekiert stondes. Du biste dat onwandelber licht, dat niet en wasset noch en waent; ende ansieste alle dinge hiel ende toesamen, toe enen mael sonder aflaten, als oftestu meer een dine en seghest. O, here, des verblide ic my grotlick, ende oeck ontsie icks mi, dattu mi altoes gheheilick ansieste, als oftestu anders niet en seghest dan my allene,

overal teghenwoerdich ende bereyt my toe helpen, als ic bereyt bin dine hulpe toe sueken. Altoes bistu mi vaderlick berespende, castiende ende drieghende, als ic mi van diner vaderlicheyt toe vreemde ydelheyt kiere. Ende want ic dat sie ende weet, soe bin ic altoes hopende ende wachtende hulpe diner genadicheyt, vresende ende mynnende die castiginge dijnre vaderlicheyt. Lieve here, aldus soe siestu my altoes an, ja in mi altijt teghenwoerdich wesende; du biste mi teghenwoerdiger ende naerre dan mi dat leven mijnre sielen ende mijns lichams is, wanttu biste ewich ontholt al mijns levens; ende waer io gae, du en lateste my niet, ten sy dat ic di ierst late; du bist overal ende in allen dinghen vureliker dan sie hem selven sint. Hyr om mach ic di over al vinden, ende mitti mach ic niet bederven. Ende al wat io doe, soe wat dattet is, dat wetestu ende sieeste beth ende clarer dan ic selven, ende daer toe alle myne meninge ende begeerten, ya alle die ghenoechten ende dat behaghen mijnre toeneyghelioheyt. O, here, alle myne begeerte is voer di, ende du sieste, waen die geest comet met ende warwarts hie gheet. Ende du bekenste, off die wortelen suete off bitter sint, daer schoen cruut off bladen uut wassen, ende dat merch der wortelen doer kennestu. Myne meninge en siestu niet allene, meer oeck dat merch der wortel, daer die meninge nut sprutet ende wasset, dat doer siestu mitten doergaenden lichte diner waerheyt, ende hebbeste dat al in den boeke diner wetender wijsheyt bescreven. Ende enen yegheliken salstu lonen niet allene nae den werken ende meni(n)gen, maer oeck nae dat verborghene merch der wortel, daer die meninge uut sprutet ende die werken uut wassen. Ende waer ic mi toe kiere ende ghenoechte in neme, mit ghedachten of mit werken, dat siestu, ende hoerstu, ende ontholdestu al, ende scriveste dat in dinen boeck, het sy guet off quaet, om dat guet toe lonen ende dat qnade toe wreken. Ende als die tijt comt, dattu dijn boeck opluken salst, ende wy al daer toe samen in lesen sullen dat guede ende dat quade, ende bekennen daer uut, wat loen dat wi ontfanghen sullen: als io dit an merke, o, sterke verveerlike God almachtich, soe worde ic mit groten vresen begaen, want ons is groet noet in gherechticheyden toe leven, als al onse werken voer dine oghen sullen staen, als voer onsen rechtveerdighen riohter, die ons ordelen sal na onsen verdienten.

DAT VIERTIJNDE CAPITTEL.

O, alre stercste, almachtige God, schepper alre geosten ende alles vleysches, welkes oghen open sint op alle die weghen der menschen

van den dage horer ghebuurten hent toe den dach hoers verscheydens, ende die[1] salst ellick lonen nae synen werken, sie sint guet of quaet; ic bidde di, here, om di selven, want ic my selven sie noch kenne, dattu mi mi selven doeste bekennen, ende dan sal ic di belyen mine cleynheyt ende die onsalicheyt mijnre sielen. Unt onbecander sotheyt heb ic ghesproken, als dat ic rijc weer ende gheens dinges en behovede, meer ic, onsalighe, en merckte noch en wiste niet, dat ic van my selven niet en was noch oeck niet guedes en hadde; meer ic was naect ende blint, onsalich ende ellendich, ende seer toe ontfermen. Ic onsalige, waende yeet ghewest toe hebn ende was dwaes; ic waende wal van mi selven ende in mijnre cracht myne reynicheyt beholden toe hebb[e]n, ende, want ic mi op mi selven verliet ende toe cone was ende onbehoet in wanderinge, soe wort ic bedroghen in minen wanen. Ende soe wie hem op hem selven verlatet ende op hem selven toe cone is, hem selven toe behneden, hie is licht bedroghen ende toe allen sonden bereyt, al ist, dat hie dat selven niet en weet. O, minlike here, dn leerdes mi ende ic sie wal, dat alle guet van di comet, sonder wen wy niet guedes en hebn noch vermoghen. O, here, weert dattn onse stat niet en behuedes, soe waect die wachter toe vergheves, die sie mit hem selven behoeden wil. O, here, aldus hevestn mi gheleert my selven toe bekennen, nn du mi op mi [op mi] selven ghelaten hebbest. Dn hevest mi gheprovet, niet dattu mi niet en kendes, meer op dat ic mi selven kennen solde, want, here, als ick toehandes sprack, ic onsalige sot waende yeet ghewest toe hebn ende wijs ghenoech mi selven toe regeren, ende en verstont niet, solde ic wal regiert worden, dattet an di stont; dat ic ghevallen bin, qnam van my selven, ende dat ic weder op stont, dat was overmiddes dijnre gracien. O, lieht der waerheyt, du hebbest myne oghen op ghedaen, want ic was blint ende doot in mi selven, ende dn hevest my verlicht ende verwect. Al onse leven is becoringe ende ellendicheyt; ende voer dyne waerheyt en mach hem nemant verheffen noch glorieren in hem selven. Ende is yetes guedes in ons, dat comet van diner gracien, want van ons selven en hebbewy niet dan sonden, ende vallen in ellendicheyt ende in alre swaricheyt. Waer in sullewy dan glorieren? Seker in ghenen dinghen moeghewi glorieren, dat wi van ons selven hebn, dan in sonden, ende die quaetheyt der sonden brenghet ons in alle ellendicheyt; hyr en koenewy ghene glorie vinden noch ghenoechte noch ghewarighe blijtscap hebn meer al onsalicheyt. Sullewi dan glorieren in yeet dat guet is, dat moet

1 Hs.: *du*.

dan wesen in dat guet dat ons gheleent of ghegeven is, dat ons die ghenade Godes beholden latet alsoe lange als wy ons sijns guedes niet an en trecken, ende niet langer: want waer dat wi ons sijns guedes an ons trecken, dan verliesewi dat syne is ende ons selves daer toe. O, here alles guedes, van di comt alle guet, ende di behoert allene die ere ende glorie, ende dat antrecken alles guedes: soe wie van dinen gueden hem selven ere antrecket, die is een dief ende een moerdenar, ende is ghelijc den duvel, die di dyner glorien beroven ende stelen wolde, doe hie hem selven dyne glorie ende dijns werckes, dattu in hem ghewrocht haddes, antrecken wolde, ende al toe hant verloes hie daer mede di, ewige guet, ende oeck hem selven, ende wort van enen schonen engel een lellick duvel. O, here, soe wie ghelovet ende ghepriset wil wesen van dijnre gaven ende daer in sijns selves ere soeket ende begeert, al macht hem van den menschen gescheen, nochtan wort hie van di ghelastert, daer alle glorie ende ere van comet ende hie vallet in alre confusien ende oneren. O, here, wie van den menschen ghelovet wort, dien du lasters, die sal van den menschen niet bescuddet worden, alstu hem ordelst. O, here, mijn scepper uut mijnre moeder licham, ic biddo diner vaderlicheyt: en laet my in den groten laster niet comen, als dat men my verwiten mach, dat ic stele ende mi antrecken wolde die ere ende glorie, die di allene toe behoert, want loff ende ere alles guedes behoert di allene altoemale toe, ende ons hoert toe mit allen rechte ende eghentlic van onser quaetheyt confusie ende scaemte des ansichtes, ende daer toe alle onsalicheyt, ten sy dattu onser van diner ghenadigher guetheyt ontfermen wilst. Ende du ontfermest alle der gheenre, die du ghescapen hevest, ende en hates niemant soe vele alst in di is, ende du makeste ons rijc van dijns selves guet, want wy in ons selven arm gheworden synt, ende van dijnre grondeloser mildicheyt soe ghevestu dat alre beste guet alre lievest, dat is di selven in onser ghebrecklicheyt. O, here, du minnest die ghene, die hoere cleynheyt ende armode bekennen, ende makest sie rijc in diner overnemender rijcheyt; ende want wi dine arme kinder sint ende scapen dijnre weyden, soe opene ons die dore dijnre ghenadicheyt, dat wy di eren[1] moeghen ende ghesadet worden, ende dy loven ende dancken: dit verlienstu al den ghenen, die dat mit oetmodicheyt an di sueken, ende versadest sie mit diner spisen, ende wilste sie overvloedelick mit di selven rike maken; ende die ghene, die hem selven

1 „Aperi nobis januas tuas, et edent pauperes et satiabuntur": t. a. pl., bl. 1279, in het Hs. duidelijk *eren*.

als van hem selven groet ende rijc achten ende dijn guet di niet toe en scriven meer hem selven, die salstu sluten uut horer rijcheyt, die sie wanen toe hesitten ende en solen niet vinden in horen handen, als sie ontspringen uut den droem des tijtliken levens. Hyr om sal ic di, here, helien myne cleynheyt, ende heh ic yenighe doeghet of yeet guedes, datti hehaeghet, dat hevestu in my ghewrocht, ende dat scrive ic di toe rechte toe, want van di comet alle guet, ende daer om hoert di glorie ende ere allene toe. Ic helie, dat ic van my selven niets niet en hin noch en vermach dan alle ydelheyt; ende ic bin een scheme der doet ende een doncker afgront, hroesch ende sonder vrucht, die sonder di groyt noch en bloyt noch vruchther en is. Hadde ic ye yetes guedes, dat ontfenc ic van di; ende dat ic valle, dat is van mijnre eghentheyt; ende nummermeer [meer] en stonde ic weder op, du en verhevest mi. Altoes weer ic hlint, du en verluchtes my; ende altoes solde ic in sonden vallen, du en ontheldes mi; ende ic hleve ewelick verloren, en dede dat dine gracie ende ontfermhertichеyt. O, here, aldus verhoedestu mi altijt van allen quaden in verledenen tyden en in der teghenwoerdicheyt, wes ic dijnre vaderlicheyt toe betrouwe gheheellick; die stricken der sonden, daer ic mede ghelaghet was, hevestu toe sneden, ende hevest mi die oersaken der sonden vake benomen: en[de] haddestu dat niet gedaen, ic hadde in alreleye sonden der werlt vake ghevallen, want ic weet wal, soe wat sonde dat een mensche doet, die mach een ander oeck doen, ten sy dattu hem verhoedes. Ende wat quaet ic niet en dede, dat verhoede dine vaderlike ghenade, ende ghehodes mi daer af toe hoeden; ende dat ic di ghehoersam was, dat was van dijnre gracien, want toe dijnre eren ende toe minen orber behoedestu my van ontelliken sonden, die ic hadde moghen doen.

DAT VIJFTIJNDE CAPITTEL.

Dat my die viant niet temptierde, here, dat heneemestu hem; ende dat hie stont noch tijt en hadde om toe temtieren, dat was van diner gracien; ende als hie tijt hadde toe temtieren, dat ic hem dan niet en consentierde, dat was van diner cracht, wanttu sterckeste mi teghen hem, dat ic sine scallicheyt weder stont. Ende als hie hem vertoende als of hie een engel des lichtes was, soe gheboedestu hem, dat hie mi niet en bedroghe, ende verlichtes mijn verstant, dat ic hem ende syne scallicheyt becande, want, here, hie is die grote drake ende dat olde serpent, die ghenomet is die duvel ende sathanas mit soeven hoeveden ende tijn hoernen, den du ghescapen hevest ende hie he-

drieghet die grote sie deser werlt, daer menigherhande ghedierte in sint sonder ghetal ende beesten cleyn ende groet, dat is: menigherhande maniere van duvelen, die nacht ende dach niet en doen dan sie al om lopen die menschen toe bedreghen ende toe verslinden, ten sy dattu ons behoedes ende beschermes. Dit is die olde drake, die in den paradise der welden ghescapen was, die mit sinen stert, dat is mit siner scallicheyt, neder toech dat derde diel (der steernen) des hemels[1] ende werp sie ter eerden; die oec die wateren der siee ghefenijnt hevet, om dat die menschen, die daer af drincken, sullen sterven ende verderven; hie tredet onder syne voten golt ende slijck[2]; hie [me] meent, dat die Jordane in sinen mont lopen sal, want hie is ghemaect niemant toe ontsien. Wie sal ons van siner kelen verlossen ende bescudden anders dan du, here, die dat hovet van desen draken to broken hevest? Ontdoe ons, here, dine vloeghelen, dat wy daer onder vlien ende schulen moeghen, want wy ontsien ons seer van den ansichte des draken ende des serpentes, die ons altijt laghen lecht om ons toe bedrieghen. O, here, verloes ons mit dinen schilde van syner verslindinge, want dat is al sijn list ende begeerte die sielen toe verslinden, die du hevest ghescapen! Hyr om, o, weerde here, ropewy toe di, dattu ons verlossest van onsen daeghelixen viant, die in alre manieren die scalcheyt siner scalliker boesheyt ende siner listigher quaetheyt ende ghefenijnder schutten ons anschetet, om ons toe doden ende onse arme siele, hemelick ende openbaer, wi eten ofte drincken, slapen ofte waken of wat doen. Nochtan, lieve here, latewy ons bedregen mit onser verwoeder sotheyt: want al sien wy daeges desen draken toe ons comen mit gripenden tanden ende gapender kelen, om ons toe gripen ende altijt toe onse quaet bereyt, nochtant slapewy, ende bedriven onse quade ghenoechten, ende sint soe traech teghen onsen viant, als of wy alles dinges wal versekert weren; onse viant waket altoes, ende wy willen nauwe ontwaken, om ons teghen hem toe weren. Hie legget altijt laghen ende stricken voer onse voten sonder ghetal, om ons toe vanghen ende al onse weghe hevet hio vol stricken ghelecht, om onse ellendige siele toe verleyden. O, here, wie sal al dese strieken ontgaen moeghen? Want sio leggen in rijcheyden, in armoeden, in spise ende in dranck, in slapen ende in waken, in woerden ende in werken, ende in al onso doen ende laten. O, edele here, verloes ons van den stricken des yagers ende

1 De latijnsche text heeft: „tertiam partem *stellarum* coeli."
2 „Qui struit sibi aurum quasi lutum": t. a. pl., bl. 1280.

van sine onsture ropende kele, opdat wi di belien moeghen ende seggen mitten propheten: „die stricken sint toe broken, ende wy sint verloest. Onse hulpe staet in den naeme des heren!"

DAT SESTIJNDE CAPITTEL.

Mijn here, mijn God, mijn licht, verlichte mine oghen, op dat ic dijn lioht mach sien ende daer in wanderen, alsoe dat ic niet ghevanghen en worde in die stricken des vyandes. Ende wie sal sie moeghen ontgaen, want sie ontellick sint, ten sy dat hie sie wal besie? Ende wie sal sie moeghen besien dan die ghene, die du, here, verluchtes? Want hie is een vader der duusternissen ende verberghet sine stricken in donckerheyden, ende al die ghene, die in dinen lichte niet en wanderen, sint kinder der dunsternissen ende worden in donckerheyden ghevanghen, daer die[1] stricken verborghen leggen. Heer, wie in dinen lichte wandert, die sal sie ontgaen, ende hie sal hem niet stoten. O, here, du biste dat licht der kinder des lichtes; du biste die dach, die niet onder [e]en gaet, daer dine kinder in wanderen sonder stoten. Wy sien alle dage, dat soe wie hem meer ende meer van di ververret, hoe hie meer ende meer bestricket wort in die duusternisse der sonden, ende soe[2] hie dieper in die donckerheyt der sonden is, hoe hie myn sien ofte die sonden bekennen kan. Ende daerom wort hie dicke wile in die stricke der sonden ghehecht ende ghevaen, ende, dat seer toe ontsien is, dicke wile en weet hie noch versteet hie, dat hie is ghevanghen, ende daer om en sorghet hie niet, hoe hie verloest mach worden, want hie niet weet, dat hie ghevanghen is ende waent vry ende loss toe sijn. Meer wanttu dat licht der herten ende der ghedachten biste, soe verlichte myne oghen van binnen mit dinen lichte, op dat ic daer in mach sien ende niet en valle onder minen vianden; ende want onse viant ons hatet ende onse viant is, soe pijnt hie ons altijt toe valle toe brenghen. Meer, here, wy bidden di, dattu hem versmelten latest als was: hie is die ierste moerdenar ende die leste, die den raet visierde, dat hie di van dijnre glorien beroven wolde; ende doe hie op was gheblasen ende in hoverdie verheven, doe berste hie ende viel in dat hol der hellen, ende du worpest hem van dinen hillighen berge uut dat gheselscap der vurigher steene, die ontfoncket ende verhettet weren ende noch sint mit diner minnen[3]: dat weron die hillighe engelen, die bi di bleven ende ewelic dijns ghebruken sullen, want sie hem dijns werkes

1 Hs.: *sie.* 2 Hs.: *yoe hie dieper ... yoe hie myn.*

3 „Et ejecisti eum de monte sancto tuo, et de medio lapidum ignitorum, in quorum medio ambulavit": t. a. pl., bl. 1281.

dattu in hem ghewraoht haddes, niet an hem en toeghen meer ghehielic mit al dien, dat sie ontfanghen hadden van di, weder mit mynnen ende mit werdicheyt toe di ende in di kierden, alle ere di allene toe serivende. Mijn here ende mijn God, sint dat onse viant dus is ghevallen, en liet hie niet af dine kinder toe quellen, o, alre overste cooninck, die dijn viant overmiddes dyne guetheyt nae dinen beelde ghescapen hevest, ende solde noch gheerno dine glorie roven ende besitten, die hie overmiddes sine hoverdie verloren hadde. Meer, here, wanttn onse stercheyt biste ende onse kempe, soe hedwinghet ende weder staet hem, opdat hie dine lammeren niet en gripe ende verslinde, onde doe ons sien die stricken, die hie ons bereyt hevet om ons toe vanghen, op dat wy die ontgaen moeghen ende totti comen, o, blijtscap van Israhel. Gi, weerde ghetrouwe vader, die behende listige wege sint soe mennigherleye, dat sie nauwelio yae niet van ons moghen verstaen worden: want als nu kiert hie hem herwert ende derwert, nu vertoent hie hem als een lam nu als eon wolf, somtijt als een lioht ende wederom als donekerheyt, ende enen yegheliken vertoent hie hem nae die hehhelicheyt, die hie in den menschen hekent, nae tijt ende staet ende mennighe maniere der mensohen: soe nemet hie als die viant plecht sake ende oersake toe temptieron[1] ende toe hedrieghen. Ende onder wilen toent hie hem blide, om den bliden menschen toe verschalken; onder wilen vertoent hie hem als een engel des lichtes, op dat hie geestelike menschen alsoe toe meer verleyden mach ende toe hoverdie ende toe valle hrenghen; op dat hie stercke helevede menschen neder werpen mach, so vertoent hie hem als een onnosel lam; om guedertiren ende sachtmodige menschen toe versoaloken, vertoent hie hem als een wolf. Dit is al toe merken in die onghelijoheyt ende in der mennichvoldicheyt siner tomtacien: somwilen temptiert hie mit ongheordineerder vresen; somighe mit verhevinge ende hoverdie; somige van suhtilen verstande ende van vele toe weten; somige mit siner onbekender plompheyt endo ongheleertheyt: ende wie is hehhelik al dese stricken weder toe staen? Ende wie sal ontdecken die menichvoldicheyt sijnre clederen, daer hie mede ghedecket is, dan die ghene, lieve here, die du verlichte(s)t ende verstandenisse ghovest? Hie verberghet sijn gheschutte in synen koker ende verheydet ter tijt ende der stat, ende als men minst in hoeden is, soe schetet hie die ghene, die niet ghewapent en sint mit dinen wapen, ende die hem niet verlaten op di meer betrouwen op horer steroheyt. Ende niet allene becoert hie sie in natuerliken sonden[2], meer, dat noch

1 In het Hs. *teptieren*.

2 „Nam non solum in carnis operibus" etc.: t. a. pl., bl. 1282.

meer is toe ontsien, in geestcliken oeffeningen ende in werken dor doegheden, ende daer verherghet hie sine suhtile strickon ende verweet die ondogheden myt verwen der doegheden, ende hoverdien myt verwe der oetmodicheyt. Ende in vele manieren, die deser ghelijc sint, stridet dese drake daeghelicks teghen ons hemelick ende openbaer, dach onde nacht, in allo manieren van sonden, ende in alle werken der doeghoden stroyt hie dat fenijn sijnre feller nidicheyt, om onso sielen toe bedrieghen. O, here, wanttu onse simpolheyt ende onse crancheyt bekennest, endo want wy toe male in diner ghonadicheyt betrouwen, soe hehoede ons onde verloes ons, opdat wy in di verhliden ende onse viant van onse victorie hedrove, alsoe dattu die ere ende dat loff onsor gueder werken heholdes nu ende ewelike.

DAT SEVENTIJNDE CAPITTEL.

Here, io hin dijn knecht ende een soen dijnre diernen, io moot dy belyen nae mynen crancken vermoeghen uut al mynen herten, ende overdencken alle die waldaden, die du my bewesen hevest van mijnre joeghet hent toe nu in al mijn leven. Io weet wal, here, dat verheffinge ende hoverdie di mishaghet, want sie allone heghin ende wortel als quades is, ende sie is als een dorre wynt, verdroeghende ende verdervende alle guct; oeck soe benemet sie ons die vloct dor riveren[1] der gotliker ghenaden. Overmiddes hoverdien voertspruten ende wedercomen die sonden, die men ghestorven was; endo die doogheden, die ghewortelt woren onde heghinden toe wassen, die doet sie verdroghen ende vergaen. O, hore, io moet di danckon, wanttu mijn verlossor histe: ondancherheyt bestoppet die aderen dyner vloyender ghenaden ende maect ons laeu ende traech in mennichvoldicheyt der ydelheyt. O, here, hoe mennichwerff weer io verslonden van den drake, en haddestu my uut syner ghirighor kelen niet vorloest, want soe vake als ic sondichde ende teghen di misdede in dinen gheboden, was hie altijt hereyt my toe verslinden, meer du heschermeste my; als (io) dijn ghebot ovor trat, stont hie altijt bereyt, om my toe voeren in dat hol der hellen, meor du vorboedest hem ende on woldest hem dat niet ghehongen: ic vervrachte[2] dyne vaderlicheyt, ende du hoscuddeste my als een vador; ic en ontsach di niet ende du hehuedest my; ic kierde my van di ende gaf my minen viant, meor du en ghehengedos hem dat niet, dat hie my in sine macht ontfanghen solde: al dese weldaden dodestu my, o, mijn here, mijn God, ende ic en

1 Hs. *hie*, en *riveren* gelijk in den text staat, evenals elders *maneren*.
2 Hs.: *verwachte*.

merckedes noch en verstondes niet. Ende aldus hevestu my mennich werff van den tanden des duvels verloest onde van der stroten des brieschenden lewen ende uut die putte der hellen ghetoghen, al en wiste ic dat niet; dicke wile was ic voer die poerte dor hellen ende solde daer in ghelopen hebn, meer du wederheldes my. Oeck, lieve here, hevestu my dicke wile ghespaert ende behoedet van den doot mijns lichams, als ic was in wilder aventuren; uut groter siecheyt ende crancheyt hevestu my verheven, altijt my ghetrouwelick bistaende (ende) behoedende toe water ende toe lande ende in menigher ontelliker noot, daer ic bedorven solde hebn, en hadde my dine vaderlike mynne niet bewaert. Want hadde ic doe in minen sonden gestorven, ic waer ewelic in der hollen versoncken, meer dyne gracie ende ghenade hevet my altijt beschermt van den doot mijns lichams ende mijnre sielen. Och, here, des en oan ic di nummer toe vollen dancken, ende moet in allen ontbliven, want dyne waldaden sint soe overnemende groet, meer ic en bekendes noch en verstondes niet, eer du my verlichtes ende ic in dynon lichte sach.

DAT ACHTIJNDE CAPITTEL[1].

Hyr om, o, licht ende leven mijnre sielen ende licht mijnre oghen, bi welken ick sie, mijn hore, mijn God, sie nu hevestu my verlucht, ende ic sie ende bekenne, dat ic levo overmiddes di; ende ic solde di gheerne dancken ende loven van al dinen waldaden, meer mijn vermoghen is altoe cleyn jae meer niet als to(e) verantworden diner gaven ende mynnen. Meer, here, so vele als ic kan ende mach, dat selve offere ic ende bede dyner hoegher moeghentheyt, ende dat ontfangestu van dinen knecht als een offerhande van diner grondeloser guetheyt. Ende dat selve, dat ic di bieden of offeren mach, heb ick van di ontfangen ende van diner gracien, wanttu biste ghenadich ende guedertiren ende en hates niet van dien, dattn ghemakot heveste. Lieve hore, ic bin sonderlinge een van dien armen sondors, die du verloest hevest: soe belie ic diner overnemonder waldaden, die du an my ghetoent hevest, wanttu hevest my behoedet van der bernender hellen een werf, ander werf, derde werff, hondert werff, yae dusent werff, daer du my myt groten verdienst haddest in moeghen laten vallen, en[de] haddet dyne ghenade ghedaen, die ic niet verdient en hadde noch oeck vordienen kan noch mach; ende altijt kierde ic my mit minen werken ter hellen wert, meer altijt

1 In den latijnsehen text hier geen nieuw caput, evenmin als bij het einde van dit capittel een nieuw caput aanvangt.

weder leydestu my ende verhoedestú my. Dusent werff haddestu mi moeghen verdomen, haddestu ghewilt, mer dine ghenade spaerde mi, wanttu minnest dine creaturen ende ontschuldichste der menschen sonden om die penitencie. O, here, alle dyne weghe sint vol ontfermhertichеyden, dat bekenne ic overmids dynen lichte: alle die begeerte mijnre sielen ghebreet in den antworden diner ghenadicheyt, wanttu my voerhoedet hevest van den binnensten der hellen ende van den gheselscap der quader geesten ende hevest my ghewyset ende gheleert den wech der waerheyt, die der leydet toe den paradise dijnre welden. Ic was toe male in den doot, ende du hevest my toe male van der doot verweet ende levendich ghemaect overmiddes dat licht dijnre gracien. Ende daer om, here, gheve ic mi toe male in dynen dienste; al mijn vermoghen ende al dat ic van diner gracien bin, dat offere ic di al toe male. Ic dancke di, here, dattu di gheweerdichste, dat ic di dieden ende minnen mach. O, here, du hevest my toe male verloest, op dattu mi altoe male besitten soldes; du heveste mi altoe male vermaect op dattu in my ende ic in di ewelick leven solde.

DAT NEGENTIJNDE CAPITTEL.

O, here, cracht mijnre sielen, di moet ic mynnen, wanttu biste mijn overste blijtscap ende alle ghenoechte mijns levens, ende al, dat ic bin, moet di leven ende niet my, want mijn leven was doot in mijnre onsalicheyt ende is verweet in dijnre ontfermhertichеyt. Du biste een ontfermhertich here ende een God van vele ghenaedicheyden den ghenen, die dinen naem minnen: hyr om, o, mijn beholder, du hevest gheboden in der wit, dat men di mynnen solde uut alre herten, uut alre sielen ende uut gancen crachten ende uut den binnensten merghe des herten, altijt ende in alre uren, in welken wy dijnre ghenadigher guctheyt.....[1]).

1) Het latijn heeft verder: „Omuibus horis et momentis quibus fruor bonis misericordiae tuae; quouiam semper perirem, uisi quia semper me regis; semper morerer, nisi quia semper me vivificas, et omni momento me tibi obligas, dum omni momento mihi tua magna beneficia praestas. Sicut ergo nulla est hora vel punctum in omni vita mea quo tuo beneficio non utar, sic nullum debet esse momentum quo te non habeam ante oculos in mea memoria et te non diligam ex omni fortitudine mea. Sed nec hoc valeo, nisi tu dederis mihi, cuius est omne donum bonum, et omne datum optimum descendens a Patre luminum; apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio. Non enim est volentis neque currentis sed tui misereutis, ut diligamus te. Tuum est, Domine, hoc donum, cuius est omne bonum. Jubes te diligi, da quod jubes et jube quod vis."

INHOUD.

Blz.

I. Frederik III en Karel de Stoute te Trier 1473 . . . 5

II. Die enighe sprake ende vereneghinge, die Sunte Augustinus hadde mit God (fragment) 37

Mr. *H. E. Moltzer* en Dr. *Jan te Winkel*, Bibliotheek van Middelnederlandsche Letterkunde, met medewerking van Prof. *G. W. Brill*, *J. F. J. Heremans*, Prof. *W. J. A. Jonckbloet*, Prof. *J. Verdam* en Prof. *M. de Vries*.

INHOUD:

a. Dr. *A. Beets*, De „Disticha Catonis" in het Middelnederlandsch . *f* 1,50

b. Dr. *W. G. Brill*, Van Sinte Brandane . . . . . - 1,50

c. Dr. *F. Buitenrust Hettema*, Het Nederduitsch Glossarium van Bern - 1,90

d. Dr. *J. Franck*, Alexander's Geysten . . . . . - 9,75

e. Dr. *W. L. van Helten*, Van den Vos Reynaerde. . . . . - 3,00

f. Dr. *Alfred Holder*, Dat lyden ende die passie ons Heren Jhesu Christi. . . . . - 1,50

g. Dr. *G. Kalff*, Middelnederlandsche Epische Fragmenten . . . . - 4,50

h. Dr. *J. C. Matthes*, Renout van Montalbaen . . . . . - 2,50

i. Dr. *J. C. Matthes*, Roman der Lorreinen . . . . . - 1,50

k. Mr. *H. E. Moltzer*, Middelnederlandsche dramatische poëzie . . - 7,50

l. Mr. *H. E. Moltzer*, Floris ende Blancefloer . . . . . - 3,00

m. Mr. *H. E. Moltzer*, I: Frederik III en Karel de Stoute te Trier 1473. — II: Die enighe sprake ende vereneghinge, die Sunte Augustinus hadde mit God . . . . . - 1,00

n. Dr. *J. Verdam*, Episodes uit Maerlant's Historie van Troyen . . - 4,50

o. Dr. *Eelco Verwijs*, Roman van Cassamus . . . . . - 1,50

p. Dr. *Eelco Verwijs*, Van Vrouwen ende van Minne . . . . . - 3,00

q. Dr. *Eelco Verwijs*, Jacob van Maerlant's Naturen Bloeme . . . - 7,50

r. Dr. *Eelco Verwijs*, Maerlant's Strophische Gedichten . . . . . - 4,50

s. Dr. *Eelco Verwijs*, Fergunt, door Dr. *J. Verdam* . . . . . - 4,50

t. Dr. *Jan te Winkel*, Roman van Moriaen . . . . . - 3,00

u. Dr. *Jan te Winkel*, Aesopet . . . . . - 1,50

...AY 2 1 19

839.3F87 I

Frederik III en Karl de Stoute

28 MAY 1